het land van aalst

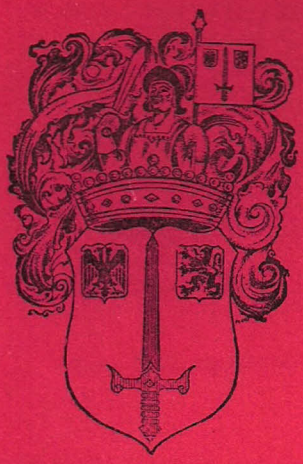

tijdschrift van de
geschied- en
heemkundige vereniging
het land van aalst

Jaargang XXX - 1978 - Nr. 1

EEN JAAR GRATIS VERZEKERING voor de leden van V.T.B.—V.A.B., Davidsfonds, Willemfonds, Vermeylenfonds V.O.S., A.N.Z. en B.J.G.G. bij het afsluiten van een tienjarige polis in één van de takken :

— **Brand**

— **Burgerlijke verantwoordelijkheid gezin**

— **Persoonlijke verzekering**

— **Persoonlijke verzekering inzittenden auto**

Vraag inlichtingen aan onze bemiddelaars of rechtstreeks aan

N.V. DE NOORDSTAR

en BOERHAAVE

Groot - Brittanniëlaan 121

9000 GENT Tel. 091/25.75.15

die de zaak aan de bemiddelaar van uw keuze zal overmaken.

Het Hof Ten Bossche

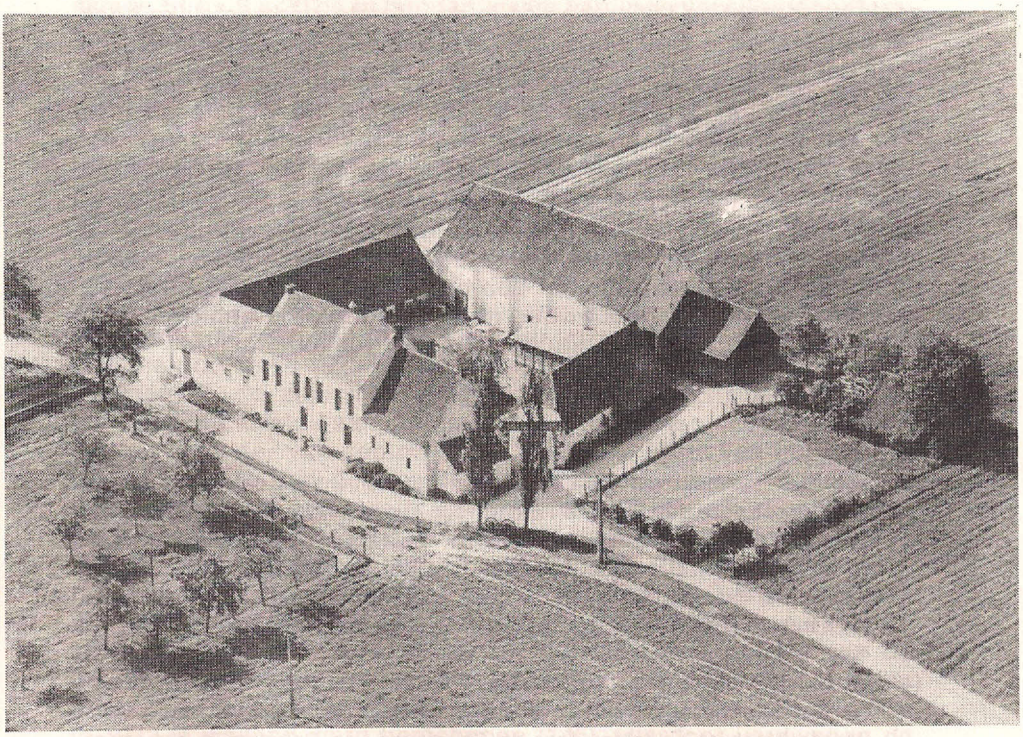

S. DE LANGE

HET HOF-TEN-BOSSCHE

De rustige automobilist of fietser die in de richting van Brakel naar Ronse rijdt, kan een paar kilometer voorbij het dorp Opbrakel op enkele honderden meter vóór de bossen van D'Hoppe, aan zijn linkerkant, gedeeltelijk verscholen achter een rij populieren, een indrukwekkende "hofstede" bemerken, eenzaam maar prachtig gelegen te midden van de weiden en kouters die zich breed glooiend uitstrekken tot vlak tegen het Brakelbos. Ook de wandelaar die in het schilderachtige Opbrakel het Twee-Bossenpad (1) volgt, dat de mooiste plekjes van de zuidelijke helft van de gemeente aandoet, zoals het prachtige Livierebos en in de uiterste zuidwestelijke hoek het majestatische Brakelbos, dat gelukkig onlangs als wandeloord voor het publiek werd opengesteld (2), zal bij het verlaten van dit bos onmiddellijk aangenaam verrast worden door dezelfde prachtige hoeve die terecht in de wandeling werd opgenomen.

Deze boerderij, met de sprekende naam Hof-ten-Bossche (a), heeft eeuwenlang het westen van Opbrakel beheerst, zodat ze in de geschiedenis van deze gemeente een heel belangrijke plaats inneemt. Het zeer merkwaardige verleden van dit aloude "pachthof", dat tot op de huidige dag, met een oppervlakte van rond de 40 ha, veruit het grootste landbouwbedrijf van Opbrakel is gebleven, zullen we nu in de volgende bladzijden nader toelichten.

(a) Hof in de nabijheid van een bos, dat hiervoor wellicht ten dele werd ontgonnen. - Voor deze en volgende toponymische verklaringen zijn we te rade gegaan bij Z.E.H. J. de Brouwer, auteur van verscheidene naamkundige studies, en bij Prof. Dr. M Hoebeke, Vast Secretaris van de Koninklijke Vlaamse Academie, die daarenboven dit werk heeft willen lezen. Ook Drs. G. Gadeyne, Rijksarchivaris te Ronse, wensen wij hier te danken voor zijn bereidwillige hulp.

(1) De beschrijving en uitstippeling van dit Twee-Bossenpad werd, samen met het Zwalmbronnenpad, een tweede wandeling te Opbrakel, in een geïllustreerde brochure en folder door de Chirojeugd van Opbrakel in samenwerking met het gemeentebestuur van Brakel uitgegeven.

(2) Verschillende facetten van dit bos met zijn omgeving, zoals de toeristische, de historische en de geografische werden breedvoerig behandeld in het **Dossier Brakelbos** uitgegeven door de milieuvereniging Sport en Groen (Op)Brakel.

Samen met de eigenlijke kern van Opbrakel behoren het Hof-ten-Bossche en het Hof-te-Wolfskerke tot de oudste Middeleeuwse ontginningen (3). De eigenlijke heerlijkheid Opbrakel is gegroeid uit een Karolingische villa die reeds in 866 vermeld werd als "villa Braglo" en waarvan de uitbatingskern of heregrond overeenkwam met het huidige centrum of dorp van Opbrakel (4). De andere gronden die bij deze "villa" hoorden, nl. de cijnsgronden, de bossen en de braakliggende terreinen omvatten het huidige Opbrakel en gedeelten van Nederbrakel. Ten laatste in de 11e eeuw werden, ten gevolge van de bevolkingsaangroei en de daarmee gepaard gaande ontginningen, Opbrakel en Nederbrakel afgescheiden en werd Opbrakel in 1096 een volwaardige afzonderlijke parochie onder de voogdij van de abdij van Ename (5).

De heerlijkheid Opbrakel was van de 11e tot de 14e eeuw in het bezit van een familie die logischerwijze "van Brakel" heette (6). Bij de dood van Daniël, heer van Opbrakel, in december 1320 werden zijn twee zonen bedacht met een heerlijkheid : de oudste erfde de hoofdheerlijkheid Opbrakel, terwijl de tweede zoon, Roger of Robert, heer werd van het Hof-ten-Bossche of Courtaubois. In dat jaar is de geschiedenis van het Hof-ten-Bossche als zelfstandige heerlijkheid begonnen (7).

We mogen dus als een zekerheid vooropzetten, dat de heerlijkheid Hof-ten-Bossche in 1320 gecreëerd werd met het oog op de erfdeling. Hierbij rijzen nu onmiddellijk een praar vragen : welke rechten bezat de heerlijkheid, hoe groot was zij, waaruit bestond zij ? Uit de Middeleeuwen zijn ons geen documenten over deze heerlijkheid bewaard gebleven en de oudste beschrijving hiervan in een leenboek dateert maar van 1711, al is dit document een vernieuwing van een vorig leenboek van 1605 (8). Aangezien echter in

---

(3) Wolfskerke werd reeds omstreeks 1177 vermeld (M. Gijsseling, **Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland** (Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek, 1960), p. 1088) en heeft ononderbroken tot op het einde van het Ancien Regime toebehoord aan de abdij van Ename.

(4) J. Van Twembeke, **De Heerlijkheid Brakel,** in **Het Land van Aalst,** XI (1959), nr. 3, p. 85-119.

(5) Ch. Piot, **Cartulaire de l'abbaye d'Ename** (Brugge, 1881), pp. 10, 11.

(6) De oudst bekende leden van deze familie, nl. Lietbertus, bisschop van Kamerijk, en Petronella leefden in de 11e eeuw (Zie Theo Brakels, **Geschiedenis van Nederbrakel, Opbrakel en omstreken** (Kortrijk, 1952), p. 297-99, en J. Van Twembeke, **art. cit.,** p. 97-98.

(7) J. Van Twembeke, **art. cit.,** p. 97-98, en Theo Brakels, **op. cit.,** p. 265.

(8) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58 : leenboek, 1716-1778, f°1r°.

de loop der eeuwen het karakter van de heerlijkheden praktisch onveranderd is gebleven, mogen we gerust steunen op voornoemde beschrijving om de oudste 14e eeuwse geschiedenis te reconstrueren.

Het "leen wesende het hof ten Bossche gheseijt Courtaubois" hing af van het leenhof van Opbrakel en was "groot onder landt, meersch, weede, brouck, bosch ende een vijverken tsaemen eenentsestigh bunderen luttel min ofte meer" (9). Dit heerlijk leen had dus een uitgestrektheid van 61 bunder of 74 ha 96 a 9 ca en was volledig te Opbrakel gelegen (10). Buiten de hoofdheerlijkheid natuurlijk, was dit het enig leen te Opbrakel dat de drie graden van justitie bezat, zodat bijgevolg het leenhof van Ten Bossche theoretisch het recht had alle criminele zaken te berechten, zelfs tot met de doodstraf. Verder mocht de leenhouder een baljuw aanstellen die het leenhof maande. Daar dit leenhof onvolledig was, nam het "hofversterking" (11) bij het leenhof van Opbrakel en ontleende het wet aan de heer of vrouw van Opbrakel of aan hun baljuw. Tevens had het leen een **vurster** of **sergeant** die het politieel toezicht uitoefende en tevens bewaker was van de bossen.

Bij het overlijden van de leenhouder was een vol "verhef" (12) verschuldigd van 10 pond par. en 20 schellingen kamerlinggeld, terwijl bij verkoop van het leen de koper de tiende penning of 10 % van de koopsom aan de heer van Opbrakel moest betalen. Van de heerlijkheid Hof-ten-Bossche hing ten slotte een achterleen af met vol "verhef", nl. het Robertsveld (b), een kouter van vijf bunder die deel uitmaakte van het Hof-te-Fransbeke (13).

(b) Eigendom van een persoon of familie Robert genoemd.

(9) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58, f°1v°.

(10) Voor de juiste ligging, zie verder, p. 9-13.

(11) Het beroep dat een onvolledig leenhof deed op leenmannen van een ander leenhof.

(12) Het verheffen van een leen was de handeling waarbij men erkende leenhouder te zijn van een leen gehouden van een bepaald leenhof. Bij deze verheffing werd een recht van verhef geheven dat kon verschillen naar gelang van de belangrijkheid van het leen. Een vol verhef bedroeg doorgaans 10 pond par. en 20 schellingen kamerlinggeld.

(13) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58, f°1v°-2r°, en J. Van Twembeke, **art. cit.**, p. 91-92. - Zie ook van dezelfde auteur de zeer merkwaardige studie **Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst,** p. 63 en p. 6-13, waarin de verschillende technische termen en begrippen i.v.m. de heerlijkheden op heldere wijze zijn verklaard.

Van de 32 lenen die van de heerlijkheid Opbrakel gehouden werden (14) was het Hof-ten-Bossche veruit het grootste in oppervlakte en ook het belangrijkste door het bezit van een aantal heerlijke rechten, zoals de volledige rechtspraak, een leenbank, een baljuw, een vurster of sergeant. Enerzijds hing dit leen dus af van de hoofdheerlijkheid, maar tevens bezat het een vrij grote autonomie en was het op zijn beurt een volwaardige heerlijkheid. Dit dubbele karakter kan worden begrepen uit de wijze waarop deze heerlijkheid ontstaan is, nl. door splitsing met het oog op verdeling onder twee broers.

Terwijl de familie "van Brakel" die de hoofdheerlijkheid Opbrakel bezat in de 14e eeuw uitstierf, bleef - zoals blijkt uit volgende genealogie - het Hof-ten-Bossche tot in de 17e eeuw, nl. tot bij de dood van Anna van Brakel, in handen van de zijtak van dezelfde familie.

In tegenstelling tot de heren van Opbrakel die in het kasteel of herenhof ter plaatse verbleven, hebben de eigenaars van het Hof-ten-Bossche niet op hun heerlijkheid gewoond, daar deze laatste in feite enkel uit een grote landbouwexploitatie bestond. Deze edellieden, leden van een eeuwenoud adellijk geslacht, hebben waarschijnlijk in de stad gewoond, zoals Gillis te Oudenaarde (16) en Josse of Joorys van Brakel te Gent, die er in 1560 zelfs eerste stadsschepen was en wel onder de naam Joos van Bracle gezegd Vander Bossche (17). Ook de latere eigenaars van uit de 17e en 18e eeuw waren meestal rijke Gentse burgers.

Na een periode van ongeveer 250 jaar waaruit geen documenten bewaard zijn gebleven, worden ons de eerste preciese gegevens verschaft door de penningkohieren van 1571, 72 en 77. "De wwe Adriaen de Vleeschauwere haudt in pachte van joncheer Joorys van bracle tpachthof ten bossche groot onder lant mersch brouck ende gheweet LI buendere een dacht. XXXII R mitgaders de helft vande thiende vande prochie van Upbracle ende dit al tsamen voir vijf hondert achtentwintich ponden parisis ende ses halster evenen ende van winghelde upden pacht van XII jaeren XII L. par. es elc jaer XII L. par. ende devenen gheextimeert IX L. par. en daer mede gheaugmenteert haeren pacht compt tjaers VcXLIX L. par." (18).

---

(14) J. Van Twembeke, **De heerlijkheid Brakel,** p. 91-94.

(16) Zie de genealogie.

(17) Theo Brakels, **op. cit.,** p. 61, voetnoot 2.

(18) S.A. Gent, Penningcohieren van Opbrakel van 1571, f°18r°. - Zie ook J. de Brouwer, **Pachthoeven in het Land van Aalst volgens de Penningkohieren.** Overdruk uit het **Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen** 1954, pp. 249, 261-70.

TAK HOF-TEN-BOSSCHE

« Robert van Kortrijk, gen. van Brakel
Hr. van Court-au-bois

Rasse, Hr. van Ten Bossche
× Adrienne, Vr. v. Riede

Bernard † 1360, begraven in de Karthuize van St.-Martens-Lierde
× Jeanne Descalgnies

Gillis, Hr. v. Ten Bossche
woont op 14.9.1394 te Oudenaarde
× Catherina Hoes

Jan v. Brakel, gen. de Bosco
Hr. v. Cour-au-bois † 23.3.1429
× Agnes Wave's † 28.10.1419

Gillis v. Brakel
gen. Van den Bossche
Hr. v. Ten Bossche † 9.4.1463
× Catherina Cabillau † 18.1.1487

Bernard v. Brakel † 4.8.1504
Hr. v. Ten Bossche
× Elisabeth van Coudenberg
† 31.7.1502
beiden zonder kinders

Gillis v. Brakel, gen. Van den Bossche, Hr. van Ten Bossche
† 8.10.1516
× Catherina van der Meeren
† 21.7.1525

Rasse van Brakel, Hr. van Ten Bossche, † 7.1.1554
× Agnes van Coyeghem † 1555

Josse van Brakel, Hr. van Ten Bossche, † 24.2.1607
× Marie de Vlaeminckxpoort

Anna van Brakel ° 23.8.1572,
Vr. van Ten Bossche
× Opice Anselme Adorins

Pierre Adorins, Hr. v. Ten Bossche,
† 14.3.1659
× Agnes de beer » (15).

---

(15) Zie J. Van Twembeke, **De heerlijkheid Brakel,** p. 99-100.

Voornoemde Josse of Joorys van Brakel was dus de eigenaar van dit "pachthof" dat een oppervlakte had van 63 ha 8 a 48 ca. Blijkens een randnota was het goed onderverdeeld in 30 bunder of 36 ha 87 a akkerland, 3 bunder of 3 ha 68 a weide en meers en 18 bunder 1 dagwand of 22 ha 52 a broek of drassige en verzuurde en misschien gedeeltelijk beboste grond. Voor de som van 549 pond par. hield de weduwe Adriaan de Vleeschauwere niet alleen het eigenlijke hof maar ook de helft van de tiende van Opbrakel in pacht (19). Dit tienderecht hoorde niet van ouds bij de heerlijkheid Ten Bossche. In 1537 immers was het nog in handen van Lievien van Herzele, heer van Opbrakel, die het in dat jaar samen met zijn hoeve te Opbrakel voor 12 jaar in pacht gaf tegen 49 pond groot aan Arent van Trimpont (20). Jan van Herzele, zoon en opvolger van Lievien, heeft deze tiende geschonken aan zijn dochter Eleonora die ze verkocht aan Raas van Brakel, heer van Ten Bossche. Aangezien deze laatste in 1554 stierf (21), moet deze tiende tussen 1537 en 1554 de eigendom geworden zijn van de heer van het Hof-ten-Bossche of Courtaubois (22). Deze tiende, die een leen was gehouden van het leenhof van de baanderij van Eine, is sindsdien tot het einde van het Ancien Regime ononderbroken in het bezit gebleven van de heer van Ten Bossche die ze, behalve op het einde van de 18e eeuw, steeds samen met het "hof" in pacht gaf.

Vergelijken we even het Hof-ten-Bossche van 1571 met de andere grote Opbrakelse hoeven uit die tijd. Het Hof-te-Fransbeke met een oppervlakte van 58 bunder werd verpacht voor 461 pond par., het Hof-te-Wolfskerke met een oppervlakte van 29 bunder samen met de andere helft van de tiende van Opbrakel voor 484 pond, het Hof-ter-Bruggen met een oppervlakte van 40 bunder voor 489 pond en het "pachthof" van de heerlijkheid Opbrakel met een oppervlakte van 54 bunder voor 598 pond par. (23). Het Hof-ten-Bossche was dus op twee hoeven na de grootste landbouwexploitatie te Opbrakel, maar als de halve tiende er bij gerekend wordt, waarvan de waarde later op 14 bunder werd geschat (24), dan komt het op de eerste plaats met 65 bunder of 10 % van de totale oppervlakte van Opbrakel (25).

---

(19) Daarnaast pachtte zij ook nog 13 dagwand of 3 ha 99 a 68 ca meers en weide van de erfgenamen Joos de Clerck voor 72 pond par. (S.A. Gent, idem).

(20) A. De Vos, **Inventaris der landbouwpachten in de Gentse Jaarregisters van de keure** (Gent, 1958), deel II, p. 56-57, en S.A. Gent, registers van de keure, nr. 92, f°29r°-v°.

(21) Zie de genealogie.

(22) J. Van Twembeke, **De heerlijkheid Brakel**, p. 96.

(23) S.A. Gent, Penningkohieren van Opbrakel van 1571, f's 4r°, 18v°, 19 r°-v°, 21r°.

(24) Zie verder, p. 22 vlg.

(25) De totale oppervlakte van Opbrakel bedroeg in 1651 647 bunder, 2 dagwand en 8 roeden (O.G.A. Opbrakel, nr. 168 : kaartboek, 1651-1654, kaarn nr XXX).

Het Hof-ten-Bossche was verpacht voor 8 pond 8 schellingen 9 penningen par. per bunder, Fransbeke voor 7 pond 18 schellingen 9 penningen par., Wolfskerke voor 11 pond 4 schellingen par., Ter Bruggen voor 12 pond 4 schellingen par. en het "hof" van Opbrakel voor 11 pond. De gronden van het Hof-ten-Bossche en te-Fransbeke waren dus beduidend minder waard, wat gemakkelijk kan verklaard worden door het feit dat beide voor een groot deel uit moerassig broek bestonden. Merken we ten slotte op dat als gevolg van de bevolkingstoename in de 17e, 18e, 19e eeuw de oppervlakte van deze grote hoeven, en vooral dan die van het "pachthof" van de heerlijkheid Opbrakel, zal inkrimpen (26).

Volgens de penningkohieren was in 1571 echter niet het hele Hof-ten-Bossche aan de weduwe de Vleeschauwere verpacht. Bij deze heerlijkheid hoorde immers nog een prachtig bos dat, zoals normaal voor de meeste bossen het geval was, niet in pacht werd gegeven : "Joncheer Joorys van bracle bedryft erfachtich eenen bosch ghenaempt den bernaertsbosch groot zesthien buenderen of daer ontrendt met een cleen huusken gheextimeert tsiaers CXXIX L. par." (27). Dit kleine huisje waar we later niets meer over vernomen hebben was hoogstwaarschijnlijk bestemd voor de vurster of sergeant die, zoals gezegd, toezicht hield over dit 19 ha 66 a groot Bernaertsbos (c).

De heer van Ten Bossche bezat dus in de jaren vijftienhonderd zeventig (28) een indrukwekkende hofstede van 82 ha 74 a 52 ca, plus de helft van de grote tiende van Opbrakel. Zijn rijkdom te Opbrakel werd slechts overtroffen door die van de heer van de hoofdheerlijkheid. Deze laatste immers bezat in eigendom ongeveer 77 ha (29), weliswaar een kleinere oppervlakte maar waardevoller gronden, verder een indrukwekkend kasteel en tevens het genot van de heerlijke rechten over heel Opbrakel.

De eigenaar Josse of Joorys van Brakel, tevens heer van Outrijve, werd na zijn dood op 24 februari 1607 opgevolgd door zijn dochter Anna van Brakel, geboren in 1572, de laatste rechtstreekse afstammelinge van deze Middeleeuwse adellijke Brakelse familie die Ten Bossche in haar bezit had. Haar broer Jan van Brakel is nooit

---

(c) Bos, eigendom van een persoon Bernard genoemd of van de familie Bernaerts, die reeds in 1396 te Nederbrakel voorkomt.

(26) De oppervlakte bedroeg in de 18e eeuw nog ongeveer 40 bunder voor Ten Bossche, 28 bunder voor Fransbeke, 20 bunder voor Wolfskerke, 28 tot 23 bunder voor Ter Bruggen en 30 tot 24 bunder voor het "hof" te Opbrakel.

(27) S.A. Gent, P.C. Opbrakel van 1571, f° 58 r°.

(28) De P.C. van 1572 en 1577 verschaffen ons volledig dezelfde gegevens.

(29) P.C. Opbrakel van 1571, f° 18 v° en 58 r°-v°.

heer van Ten Bossche geworden. Wel verkreeg hij door erfenis het Westveld (d), 1760 roeden of 5 ha 41 a 11 ca groot, dat van Ten Bossche werd afgescheiden en dat uit twee lenen bestond die afhingen van de leenbank van Opbrakel (30).

Anna was gehuwd met Opice Anselme Adourins of Adourne, heer van Poelvoorde en Duffel, zodat deze familie gedurende een paar generaties de titel van "heer van Hof-ten-Bossche of Courtaubois" mocht voeren. Als gevolg van dit huwelijk werd deze Opice Adourins op 26 oktober 1608 door de hoogbaljuw van de baronie Eine eveneens verheven in het bezit van de helft van de grote tiende van Opbrakel (31). In de jaren 1629-1632 was Anna, intussen weduwe en douairière van Nieuwenhove, Marcquelliers en Maarke, nog eigenares van het Hof-ten-Bossche waar toen echter een vrij eigenaardige situatie bestond.

De hoeve was verpacht aan Pieter Courouble die wel te Opbrakel verbleef, maar niet op het "hof" zelf, dat bewoond werd door Jan Schans en zijn vrouw Anna de Vos. Beide gezinnen zullen wel op een of andere manier samengewerkt hebben bij de exploitatie, maar de onderlinge verstandhouding moet op zeker ogenblik ver zoek zijn geweest. In 1629 kwam het immers tot een vechtpartij tussen beide mannen, waarbij Jan Schans kwetsuur en letsel toebracht aan Pieter Courouble. Het geding dat hier natuurlijk op volgde werd uiteindelijk op 4 januari 1630 door de tussenkomst van de pastoor van Opbrakel voor de burgemeester van Geraardsbergen in der minne afgesloten : Jan Schans moest aan de tegenpartij de aanzienlijke som van 54 pond gr. Vlaams als schadevergoeding betalen (32).

In de daaropvolgende jaren, nl. tot kerstdag 1633, is Pieter Courouble de pachter en Jan Schans de bewoner gebleven van Ten Bossche. Zo moest eerstgenoemde zich op 16 maart 1632 met al zijn goederen borg stellen voor de eigenares Anna van Brakel die een proces voerde tegen een zekere weduwe Anthonis de Wannemaecker en kinderen voor de schepenbank van Elst (33). Kort tevoren echter, op 3 maart, werd aan Jan Schans en zijn vrouw de pacht van het Hof-ten-Bossche toegezegd voor een termijn van

---

(d) Ofwel een partij westwaarts gelegen tegenover het hof, ofwel een stuk land waarover een proces werd gvoerd.

(30) Op 29 mei 1629 leende Jan van Brakel van een zekere Raverick 6 pond groot die hij bezette op het genoemde Westveld (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 65 : wettelijke passeringen, 1629-1638, f° 9v°-10r°).

(31) R.A. Gent, fonds bisdom Gent, nr. 109 : Opbrakel.

(32) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 65, f° 16 r°-17 v°.

(33) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 65, f° 79 r°-v°.

negen jaar die zou ingaan op kerstdag 1633 tegen de pachtsom van 1.000 gulden (34).

Na de dood van Anna van Brakel kwam het Hof-ten-Bossche in handen van haar zoon Pieter Adourins, gehuwd met Agnes de Beer, die rustig van dit bezit heeft kunnen genieten tot aan zijn dood in 1659 (35). Slechts een paar keren werd hij in een kleine moeilijkheid betrokken die telkens verband hield met zijn tienderecht.

Zoals hierboven al bleek, werd het Hof-ten-Bossche samen met de helft van de grote tiende van Opbrakel verpacht. Deze tiende, die met het oog op de inning in tien wijken was verdeeld, werd door de pachter van het "hof" aan verscheidene tiendeheffers in onderpacht gegeven (36). Toen Pieter Adourins in de "Pointynghe ende settynghe" van 4 december 1652 voor het Bernaertsbos belast werd met de som van 170 pond 10 schellingen par., liet hij dit bedrag verhalen door baljuw Joos de Wolf en zijn officier Carlier op 6 tiendeheffers die hun pachtsom nog niet of niet volledig hadden betaald (37). Een tweede keer werd Adourins "verontrust" in juli 1657, toen de nog jonge pastoor Antoine de la Fontaine tegen hem en zijn pachter bij de schepenbank van Opbrakel een klacht indiende i.v.m. één vierde van de novaaltienden (38).

Ten tijde van Pieter Adourins, nl. in 1651-1654, werd heel Opbrakel door landmeter Pieter Hoelman met zeer grote nauwkeurigheid in kaart gebracht ; dit kaartboek werd in 1670 door dezelfde Hoelman met een paar kleine aanvullingen op perkamenten kaarten gekopieerd (39). In dit kaartboek beslaat het Hof-ten-Bossche het blad nummer 15, dat hiernaast is gereproduceerd.

---

(34) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 65, f° 75 r°-76v°.

(35) Zie de genealogie van de familie van Brakel, p. 5.

(36) Zie hierover verder, p. 22.

(37) Joris van Hecke was nog 105 pond schuldig, Geert Morre 47 pond, Gillis van Hecke 95 pond en Pieter de Stercke 208 pond. De twee andere ontbreken, wellicht omdat ze intussen hun pachtsom reeds hadden betaald (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 153 : ferieboek, 1650-1653, f° 116r°-v°).

(38) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 154 : ferieboek 1656-1661, f° 34r°-35r°. - Over deze novale of rottiende, zie verder, p. 23.

(39) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 168 : kaartboek van 1651-1654. - De perkamenten kaartrollen zijn momenteel in bezit van de familie Dewolf die ze ons bereidwillig ter inzage heeft afgestaan.

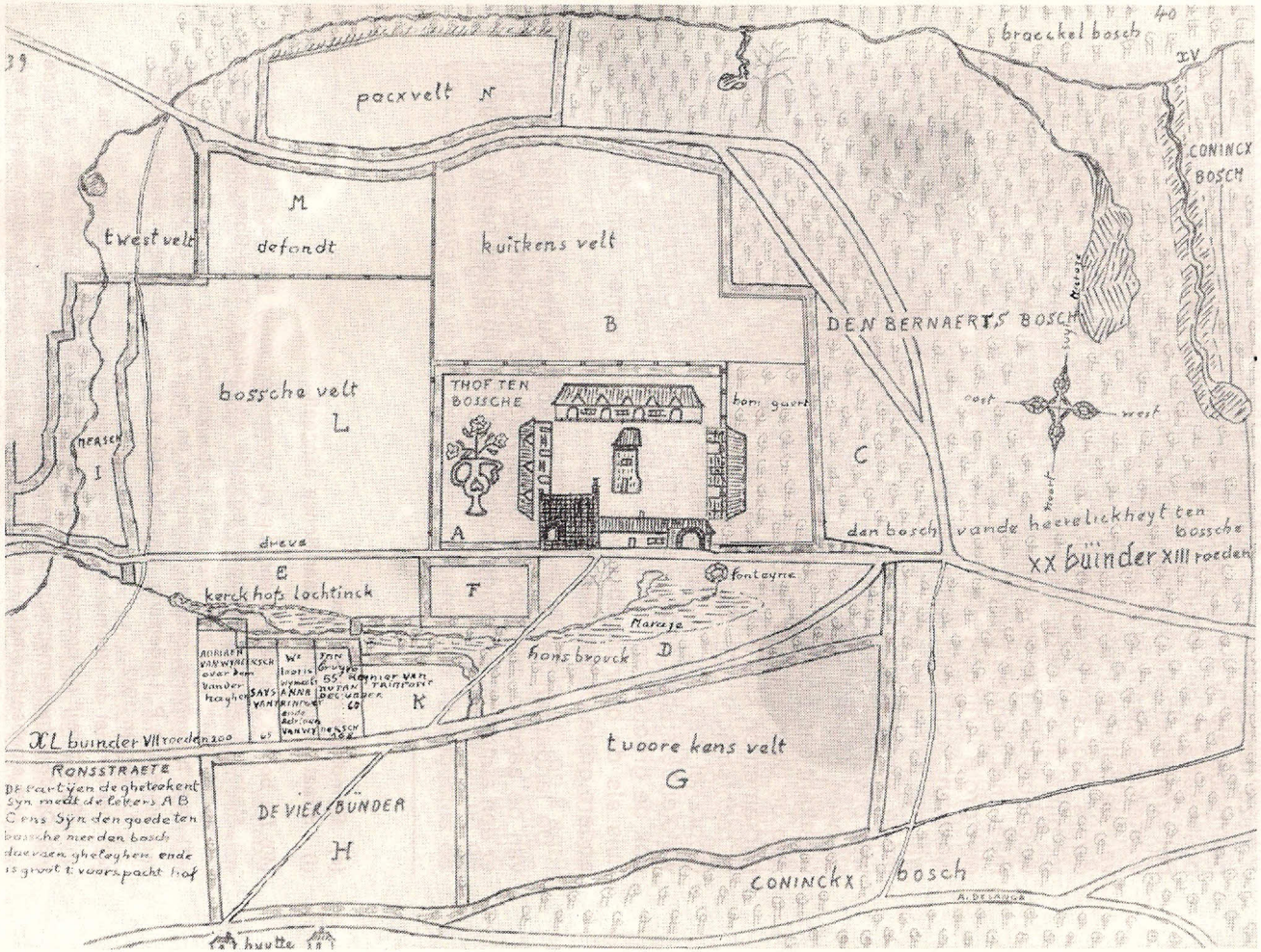
39
40
XV
braeckel bosch
pacxvelt N
M
defondt
twestvelt
kuitkens velt
B
DEN BERNAERTS BOSCH
CONINCX BOSCH
bossche velt
L
THOF TEN BOSSCHE
hom gaert
C
A
I
dreve
E
kerckhofs lochtinck
F
fontayne
Marage
hans brouck
D
K
XL buinder VII roeden 200
RONSSTRAETE
DE partijen de gheteekent syn meest de lekens A B C ens syn den goedeten bossche meerden bosch duerzen gheloyhen ende is groot t voorspacht hof
DE VIER BUNDER
H
tvoore kens velt
G
CONINCKX bosch
A. DE LANGE
huytte
coest
west
noort
suyt
dan bosch
vande heerelickheyt ten bossche
XX buinder XIII roeden

Deze indrukwekkende hofstede stond eenzaam, met het Bernaertsbos als prachtig decor, langs een rechtlijnige dreef (40) die oostwaarts in de richting liep van Pullem (e) waar ze aansloot op het stratennet van Opbrakel ; een eindje voorbij het "hof" naar het westen toe kwam de dreef uit in de "Ronsstraete" (f), het verlengde van de huidige Pieter Hoelmanstraat, die van uit Opbrakel verder dwars door het Bernaertsbos naar Ronse leidde. In tegenstelling tot bijna alle andere woningen te Opbrakel had het ruime stenen woonhuis van Ten Bossche een verdieping en was het niet met stro maar met pannen gedekt ; er tegenaan leunde een lager huis met een grote inrijpoort die toegang gaf tot het omsloten erf. Aan de westkant stond een stenen en aan de oostkant een lemen stal, terwijl het binnenerf aan de zuidkant werd afgesloten door een zeer lange lemen schuur. Het stenen gebouwtje te midden van het erf was ofwel een duiventil of een mestkot (41). Ten oosten van de gebouwen bevond zich een bloemenhof (en moestuin ?) en aan de westkant een boomgaard die tot tegen het Bernaertsbos reikte (42). Aan de overkant van de dreef tegenover het woonhuis staat op de perkamenten kaartrol de vierschaar getekend, symbool van de volle rechtsmacht (43). Samen met het kasteel van het herenhof van Opbrakel was het Hof-ten-Bossche het grootste en meest indrukwekkende stenen gebouwencomplex van heel Opbrakel en had het ook de grootste schuur van de hele heerlijkheid. Zowel het woonhuis als de bedrijfsgebouwen waren veel ruimer dan die van de andere grote Opbrakelse hoeven.

De landerijen van het Hof-ten-Bossche kunnen al naar gelang van de aard in drie soorten onderverdeeld worden. Vooreerst zijn er een aantal blokvormige kouters die elk hun eigen naam dragen :

(e) Etymologie niet gekend.

(f) Straat die de richting naar Ronse aangeeft.

(40) De bomen van deze dreef zijn nu verdwenen maar het tracé is blijven bestaan en werd in de bovenvermelde wandeling "Twee-Bossenpad" opgenomen.

(41) Over hoevetypes, schuren, stallingen en meer algemeen de voormalige landbouw, zie P. Lindemans, **Geschiedenis van de landbouw in België** (2 dln.). Antwerpen 1952.

(42) Het erf met de bloemenhof had een oppervlakte van 500 roeden of 1 ha 53 a 20 ca, terwijl de boomgaard 1 bunder of 1 ha 22 a 90 ca groot was.

(43) Op deze (perkamenten) kaart van 1670 werd de lemen stal aan de oostzijde niet afgebeeld, omdat die waarschijnlijk op dat ogenblik afgebroken of vervallen was. - Over de toestand van het "hof" op het einde van de 17e eeuw, zie verder, p. 18-19.

het **pacxvelt** (g) 2 bunder of 2 ha 45 a 80 ca groot, het **tondt** (h) 1 bunder 3 dagwand of 2 ha 15 a 12 ca groot, het **bosschevelt** (i) later in 2 kouters onderverdeeld en samen 9 bunder 2 dagwand of 11 ha 67 a 58 ca groot, het **kuickensvelt** of **keuckensvelt** (j) 3 bunder 1 dagwand of 3 ha 99 a 44 ca groot, de **kerckhofs lochtinck** (k) 2 bunder 2 dagwand of 3 ha 7 a 27 ca groot, **tvoorekens velt** of **tdoorekens velt** (l) 3 bunder 3 dagwand of 4 ha 60 a 92 ca groot, en ten slotte in de noordwestelijke hoek de **vier bunder** (m) 4 ha 91 a 60 ca groot, perceel dat aan d'Hutte paalde. Deze akkers samen met het perceel gemerkt met de letter K hadden een gezamenlijke oppervlakte van 35 ha 2 a 91 ca (44).

Langs de Sassegembeek (n) en een bijbeekje, dat ontspringt uit een paar bronnen vlak bij de vierschaar van Ten Bossche, lagen de gedeeltelijk beboste meersen zoals het **honsbrouck** (o) en voorbij Pullem de **suerenmeersch** (p), de **grandpre** (q), de **droegeweede** (r) met een totale oppervlakte van 12 ha 47 ca (45).

(g) Paes- of vredeveld, tenzij het zou gaan om een verschrijving voor pachtveld ?

(h) Hont (onz.), voor hondert, naam van een landmaat, een onderdeel van een morgen. Zie Middelnederlandsch Woordenboek, III, p. 556.

(i) Partij land in de nabijheid van het Hof-ten-Bossche of bos dat tot cultuur werd gebracht.

(j) De genitiefvorm wijst op een familienaam. Kieckens is niet onmogelijk.

(k) Aangezien deze plaatsnaam met het kerkhof (begraafplaats omheen de kerk) geen verband houdt, dient gedacht aan de familienaam Kerckhof, waarop trouwens de genitiefvorm -s wijst.

(l) Veld in de nabijheid van een hagedoorn, die dienst deed als grens- of plaatsaanduiding.

(m) Partij genoemd naar de grootte.

(n) Deze beek (door "De Vrienden van de Zwalm" beschouwd als de oosprong van de Zwalm) die voor een deel de grens vormde tussen het Brakelbos en het Bernaertsbos heeft haar naam ontleend aan de rijke Gentse burger Thadée van Sacegem die in de 1e helft van de 19e eeuw praktisch de hele zuidwestelijke hoek van Opbrakel in bezit had.

(o) Broek of moerassige plaats, eigendom van de familie Dhont die voorkwam te Nederbrakel.

(p) Wijst op de zure samenstelling van de bodem.

(q) Romaanse invloed : grote weide.

(r) Weide genoemd naar de schrale samenstelling van de grond.

(44) De gegevens m.b.t. de oppervlakte van de verschillende velden steunen op een verkoopakte van 1738 (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 74 : wettelijke passeringen 1736-1740, f° 124 r°-v°).

(45) Deze toponiemen komen voor in het kaartboek of in de bovenvermelde verkoopakte.

Al deze akkers en weiden werden in een brede westelijke boog omringd door het Bernaertsbos dat een oppervlakte had van 20 bunder 13 roeden of 24 ha 61 a 99 ca. Het paalde ten zuiden aan het Brakelbos waarvan het gescheiden was door de Sassegembeek, en ten noorden en ten westen aan het **coninckx bosch** (s) of de bossen van Vloesberg.

Het hele Hof-ten-Bossche was in het midden van de 17e eeuw dus 60 bunder en 20 roeden of 73 ha 75 a 14 ca groot. In vergelijking met 1571 betekent dit een vermindering van 8 ha 99 a 38 ca. Dit feit kunnen we voor een groot deel verklaren uit de bovenvermelde afsplitsing van het Westveld ten voordele van Jan van Brakel; verder is het best mogelijk dat de nieuwe metingen die aan het opmaken van het kaartboek zijn voorafgegaan het resterende verschil hebben veroorzaakt. In 1651-54 ten slotte was vergeleken bij 1571 de oppervlakte akkerland ongeveer gelijk gebleven, die van weide, meers en broek gehalveerd, terwijl de beboste oppervlakte met $^1/_4$ was toegenomen. In de praktijk was de eigenlijke verpachte hoeve ongeveer 11 bunder of 13$^1/_2$ ha kleiner geworden, maar niet ten koste van het bewerkte akkerland. Tijdens de resterende anderhalve eeuw van het Ancien Regime heeft de oppervlakte van het Hof-ten-Bossche evenwel geen enkele verandering meer ondergaan.

Keren we na deze uitvoerige beschrijving van de hoeve in 1651-54 terug tot de verdere geschiedenis. Op 14 maart 1659 stierf Pieter Adourins ; zijn zoon Ignatius was nog minderjarig en kwam onder voogdij te staan van zijn moeder Marie Agnes De Beer (46). Op 13 juli 1660 "deed" Maurits vander Eecken, griffier van Petegem en rentmeester van de goederen van de weduwe Adourins, voor het leenhof van Opbrakel "verhef" van drie lenen : het leen "ter langher haeghen (t) groot onder lant meersch ende een vyverken zes dach(wan)t. XXXVII roed." ; het "kerckhofleen (u) groot onder lant meersch weede ende broeck drye buenderen commende met twee syden an syn ander leen gheheeten heylbroecx leen (v) ende voorts

---

(s) Bos in het midden van de 17e eeuw in het bezit van de Spaanse koning Filips IV.

(t) Toponiem genoemd naar de kouterafsluiting.

(u) Leen genoemd naar het nabijgelegen kerkhof of nabij de kerkhofs lochting.

(v) Leen genoemd naar een familienaam.

(46) In de "ommestelling" of jaarlijkse belastingsomslag van 1662 m.b.t. de periode 58-62 staat het Bernaertsbos geregistreerd als bezit van de douairière van Pieter Adourins (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23 : ommestellingen, 17e-18e eeuw, f° 138 r°).

an tgoet ten bossche" ; en ten slotte "de heerel(ichede) ende tgoet ten bossche alias court au bois (w) groot ontrent LXI bun(deren)" (47).

Hieruit blijkt dus dat er toen naast het Hof-ten-Bossche en eraan grenzend nog drie lenen waren, nl. "ter langher haeghen", het "kerckhofleen" en het "heylbroecxleen", waarvan de eerste twee nog bij Ten Bossche hoorden. Rond deze drie lenen die volgens een leenboek van de baanderij Eine (48) blijkbaar zelfstandig naast het Hof-ten-Bossche bestonden, maar blijkens het verhef van 13 juli 1660 er ergens toch nog mee verbonden waren, heeft steeds verwarring geheerst ; ook over de benaming bestond twijfel, want in andere documenten is sprake van het "kerckhofleen", het "heylbroeck" en het "vyverken" (x).

Na een onderzoek ten gevolge van een aangekondigde openbare verkoping van Ten Bossche echter, zal, op 7 mei 1683, worden vastgesteld dat in tegenstelling tot het leenboek de bovenvermelde drie lenen niet afzonderlijk naast Ten Bossche bestonden maar er een integrerend onderdeel van uitmaakten (49).

In deze jaren vijftig en zestig was het Hof-ten-Bossche samen met nog een paar kleine meersen en de helft van de grote tiende van Opbrakel verpacht aan Filips van Oorden (50). Het Bernaertsbos was zoals steeds niet verpacht en werd dus direct gebruikt door Pieter Adourins en na hem door zijn zoon Ignatius die er dus vrijelijk over konden beschikken, maar er dan ook aan de "poincters ende setters" de jaarlijkse belasting voor moesten betalen (51).

Bij zijn meerderjarigheid werd Ignatius heer van Poelvoorde, Courtaubois, Duffel en Jeruzalem en mocht hij bovendien de ere-

---

(w) Perceel behorend tot het Hof-ten-Bossche.

(x) Voorheen waterpoel, nu tot cultuur gebracht.

(47) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 67 : wettelijke passeringen, 1650-1661, f°167r°-168v°.

(48) Ook in dit leenboek van Eine van 1600 waarin alle lenen werden opgesomd die van de heerlijkheid Opbrakel afhingen, stonden juist achter het leen "Hof-ten-Bossche" drie lenen genoteerd, nl. het "Kerckhofleen", het "Heylbrouckxleen" en een niet met name vermeld leen met een oppervlakte van 6 dagwand en 36 roeden dat dus overeenkwam met "ter langher haeghen" (J. Van Twembeke, **De heerlijkheid Brakel,** p. 91-92).

(49) R.A. Ronse. O.G.A. Opbrakel, nr. 111 : wettelijke passeringen, 1680-1689, f°442r°.

(50) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 3 : tafelboek opgemaakt kort na het kaartboek van 1651-1654, f° 82r° - v°.

(51) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 3, f°128r°-v°.

titel voeren van erfelijk "boutellier" van Vlaanderen (52). Voor de jonge adellijke telg brachten deze eigendommen onvoldoende op en als grootgrondbezitter kon hij gemakkelijk een geldschieter vinden. Op 3 februari en opnieuw op 16 april 1665 ging hij zijn eerste leningen aan van respectievelijk 300 en 100 pond groot Vlaams bij ridder Jan Baptiste d'Haene, heer van Paridaen en raadsheer bij de Raad van Vlaanderen (53). Nieuwe leningen volgden in een regelmatig tempo : 800 pond groot op 23 oktober 1666, 200 pond groot op 22 april 1667 en op 20 juli 1668 nog eens 200 pond groot en 216 dubbele gouden soevereinen. Al deze leningen waarvan hij intussen de interesten niet betaald had werden in 1668 bezet op zijn globale Opbrakelse bezittingen, nl. het "hof" met het bos en de helft van de grote tiende (54). Daar ridder d'Haene hem verder wellicht geen geld meer wilde lenen, ging onze jonker in 1669 dan maar aankloppen bij zijn vermogende rentmeester Maurits vander Eecken, notaris te Oudenaarde van wie hij in drie termijnen 3.300 gulden of 550 pond groot leende... opnieuw werd het Brakelse bezit in hypotheek gegeven (55).

Met dergelijke gang van zaken waren de familieleden van Ignatius Adourins natuurlijk helemaal niet opgetogen, zoals zijn oudste zuster Marie Agnes die gehuwd was met jonker Adriaan Jozef van Spiere, heer van Moregem en tevens burgemeester van Oudenaarde. Deze eiste dan ook in naam van zijn vrouw haar deel op van de erfenis die bestond uit "diverssche grootte schoone leenen metten appendentien ende dependentien" (56), waarop Ignatius aanvankelijk repliceerde, dat de erfenis met meer schulden was beladen dan ze in feite waard was. Ten slotte kwamen ze dan toch op 8 december 1669 tot een akkoord : de Oudenaardse schoonbroer-burgemeester kreeg een erfrente van 25 pond groot en werd ontlast van alle schulden die aan de erfenis kleefden alsook van alle renten waarop zijn schoonmoeder Marie Agnes de Beer uit hoofde van haar weduwschap recht had, en bovendien beloofde Ignatius hem een bunder slaghout te laten kappen in het Bernaertsbos (57).

---

(52) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 109 : wettelijke passeringen, 1660-1669, f° 78r°-v°. - "Boutellier" = oorspronkelijk ambt van schenker aan een Middeleeuws vorstelijk hof ; later belangrijke erfelijke eretitel.

(53) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr 109, f°78r°-84v°.

(54) Ibidem.

(55) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 109, f°119r°-120r°.

(56) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149 : register van renten en hypotheken, 1679-1698, f°40r°.

(57) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149, f°40r°-41v°. - Het akkoord werd ondertekend voor notaris Maurits vander Eecken en twee getuigen, onder dewelke de baljuw van Deinze.

De jaren zeventig waren opnieuw voorspoediger en de interesten van de leningen en de rente van 25 pond werden regelmatig uitbetaald ; hiervoor moest hij evenwel een paar nieuwe leningen aangaan bij d'Haene. Door oorlogsomstandigheden werd het laatste kwart van de 17e eeuw echter voor Opbrakel, zoals praktisch voor heel Vlaanderen, een rampspoedige tijd : de eigendommen brachten minder op en werden daarenboven zwaarder belast (58). In dergelijke onrustige tijden hadden de schuldeisers dan ook minder geduld wanneer de interesten niet regelmatig werden uitgekeerd. Ridder J.B. d'Haene, die in totaal 2.800 pond groot en 216 dubbele gouden soevereinen had voorgeschoten, legde in het begin van 1683 klacht neer bij de Raad van Vlaanderen wegens nalatige betaling van de interesten en eiste volledige voldoening binnen de 40 dagen. Een tweede schuldeiser was Petronelle Françoise Adourins, een andere zuster van Ignatius, die op 4 maart 1683 bij de Raad van Vlaanderen eveneens klacht neerlegde, omdat ze van haar aandeel in de erfenis nog niets had gekregen. Ignatius werd hierop veroordeeld tot het betalen van 640 pond groot en van de interesten op dit kapitaal, en wel met terugwerkende kracht (59).

Toen de door d'Haene gestelde termijn van 40 dagen zonder gevolg was verstreken, plaatste deurwaarder Faignaert van de Raad van Vlaanderen op 17 maart 1683 het ganse Hof-ten-Bossche en de helft van de grote tiende onder gerechtelijk sekwester, een beslissing die nog dezelfde dag geregistreerd werd door het leenhof van Opbrakel en van Eine (60). Amper vier dagen later, nl. op 21 maart, kwam de deurwaarder van de Raad van Vlaanderen te Opbrakel het eerste kerkgebod doen : de afgekondigde verkoop van Ten Bossche werd aan de kerkmuur uitgeplakt alsook aan het stadhuis van Oudenaarde en aan het gravenkasteel te Gent, zodat al wie i.v.m. deze goederen nog klachten had die kon bekendmaken. Als gevolg hiervan zou bovengenoemde schoonbroer Adriaan Jozef van Spiere op 26 juli 1683 door de leenbank van Opbrakel gerechtelijk beslag laten leggen op zijn deel der goederen, en dit ter verzekering van de rente van 25 pond groot die hij intussen aan jonker Ignatius Perset, heer van Mark, had overgemaakt (61). Een tweede en een derde kerkgebod volgden met een tussenpoos van veertien dagen en tevens werd ontvanger vander Eecken er van verwittigd

---

(58) Voor de uitgaven van Opbrakel in een oorlogsjaar, zie ons artikel **Een rekening van Opbrakel uit het einde van de 17e eeuw,** in **Het Land van Aalst,** XXVII (1975), nr. 5, p. 213-15.

(59) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149, f°55v°-56v°.

(60) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149, f°48v°-49r°, en nr. 111, f°439v°.

(61) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149, f°41v°-42r°.

"datmen de keerse branden saude opden 24 april 83" (62). Toch ging de verkoop op die dag nog niet door, omdat er moeilijkheden gerezen waren.

Vooreerst werd aan het leenhof van Opbrakel immers de vraag gesteld of het Hof-ten-Bossche al dan niet het "kerckhofleen", het "heijlbrouck" en het "vijverken" - welke lenen in het leenboek afzonderlijk genoteerd stonden - omvatte. Na een onderzoek op 7 mei 1683 werd vastgesteld dat deze drie lenen wel degelijk deel uitmaakten van het Hof-ten-Bossche (63). Van de andere kant poogde de oude moeder Marie Agnes de Beer op 4 juni de verkoop van Courtaubois vooralsnog te verhinderen : ze beweerde krachtens haar huwelijkscontract recht te hebben op een jaarlijkse rente van 1.500 gulden en het vruchtgebruik van een deel van de heerlijkheid Ten Bossche. Haar verzoek werd echter op 30 juli onontvankelijk verklaard (64). Gedurende de volgende maanden van het jaar 1683 en ook nog in 1684, 85 en 86 werd, om alle schulden te kunnen voldoen (65), de koopsom regelmatig verhoogd ; tevens werd het Hof-ten-Bossche en de helft van de grote tiende als een geheel te koop gesteld, omdat het hof alleen moeilijk te verpachten was (66).

Na ongeveer drie en een half jaar werd op 24 december 1686 en 8 februari 1687 de voornaamste schuldeiser Jan Baptiste d'Haene erkend als de nieuwe eigenaar voor 330 dubbele gouden soevereinen en 1675 zilveren ponden groot Vlaams. Een laatste probleem moest evenwel nog worden opgelost : daar de koopsom één geheel vormde, maar Ten Bossche een leen was van Opbrakel en de tiende van Eine afhing, moest hun respectievelijk aandeel in het verhef nog bepaald worden. Daarom werd de koop op 31 juli 1687 gesplitst en terzelfdertijd nog maar wat verhoogd, nl. 330 dubbele

---

(62) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 111, f°440v°. - Hiermee bedoelt men dat op die dag de openbare verkoping zal plaats hebben. Er werd een kaars ontstoken en degene die het laatste bod gedaan had voor de kaars uitging werd de nieuwe eigenaar.

(63) Zie hoger, p. 14.

(64) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 111, f° 442 v° - 443 r°.

(65) In 1685 werd nog maar eens drie keer sekwester gelegd op Ten Bossche, nl. op 9 en 10 februari ten voordele van zijn schoonbroer Adriaan Jozef van Spiere die 225 pond groot opeiste, op 21 april en 14 mei ten voordele van zijn zuster Petronelle Françoise aan wie Ignatius 640 pond groot met de interesten vanaf 1 januari 1675 schuldig was en ten slotte op 21 november ten voordele van zijn moeder die nog 1.321 pond groot te goed had (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149, fos 49r°-v°, 55v°-56r°, 59r°-v°).

(66) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 111, f° 444v°.

gouden soevereinen en 965 pond 16 sch. 13 gr. voor Ten Bossche en 1.200 pond groot voor de tiende. Op 23 augustus 1687 werd d'Haene in het bezit gesteld van de helft van de grote tiende van Opbrakel en van de hele heerlijkheid Ten Bossche bestaande uit 4 lenen en 1 bunder 18 roeden schoofland op de "kerckhofslochtinck" (67).

Lang heeft d'Haene de vruchten van zijn pas verworven heerlijkheid niet kunnen genieten, want op 2 januari 1689 overleed hij (68). Zijn weduwe en erfgenamen werden dan ook reeds als de nieuwe eigenaars vermeld in een rekening van het "hof" in het begin van dat jaar 1689 met betrekking tot de periode 8 augustus 1686 - einde 1688 opgemaakt (69). Veel heeft deze eertijds zo mooie heerlijkheid echter aanvankelijk niet opgebracht, daar ze tijdens de lange procesjaren in groot verval was geraakt. In april 1684 verliet de wwe Jaak Courouble, na de dood van haar man die het "hof" en de tiende voor 45 pond groot Vlaams in pacht had gehouden, dan ook de hoeve, zodat die voor de oogst van dat jaar onverpacht bleef. Ontvanger vander Eecken vond op 19 oktober een nieuwe pachter, Nicolais de Masieres. De pachtvoorwaarden waren sprekend voor de ellendige toestand van het "hof". Tijdens de eerste twee jaren van de negenjarige pachttermijn moest de pachter enkel de last van de jaarlijkse "zetting" op zich nemen, voor het derde jaar 20 pond groot en voor de overige zes jaar van de pachttermijn 40 pond groot als pachtsom betalen ; de halve tiende werd hem voor drie jaar verpacht tegen de aanzienlijke som van 41 pond groot (70). Zoals blijkt uit de rekening van 1686-88 heeft pachter Nicolais de Masieres zijn pachtcontract helemaal niet nageleefd : na twee jaar is hij reeds uit armoede vertrokken, nadat hij de opbrengst van de

---

(67) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 111, f° 446 r°-449r°, en nr. 55 : schoofboek, 1760-1770, p. 118. - De opbrengst van de gerechtelijke verkoop zal nog niet voldoende geweest zijn om alle schuldeisers te betalen. Toen Ignatius Adourins kort daarop overleed, werden ook zijn andere bezittingen verkocht ; de heerlijkheid Poelvoorde te Wingene o.a. kwam in handen van de weduwe van de intussen overleden J.B. d'Haene. Met deze opbrengsten werden de schuldeisers waarschijnlijk volledig vergoed, alhoewel Marie Agnes de Beer, moeder van de overleden Ignatius, daarna nog, en wel in verband met de verkoop van de heerlijkheid Poelvoorde, in 1689-91 voor de Raad van Vlaanderen een ingewikkeld proces voerde tegen de Wwe. d'Haene (R.A. Gent, fonds Raad van Vlaanderen, nr. 18963).

(68) J. Buntinx, **Inventaris van het Archief van de Raad van Vlaanderen** (Brussel, 1964), deel I, p. 72.

(69) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 146 : liquidatiën, 1670-1690, f° 1r°-14v°. - Dit is de enige rekening van het Hof-ten-Bossche die is bewaard gebleven.

(70) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 111, f° 445r°.

tiende van 1685 en 1686 volledig had verbruikt voor de herstellingskosten aan de hoeve die hiermee overigens nog maar gedeeltelijk waren vergoed, terwijl hij bovendien zelfs niet alle belastingen aan de "poincters ende setters" had kunnen betalen. Met het oog op een betere aanpak stelde d'Haene in het najaar 1686 twee pachters aan, nl. Pieter Vermeiren en Gillis Meert. Beide pachters hebben eveneens de hele opbrengst verbruikt, niet enkel van het "hof", maar ook van de tienden van 1687, 1688 en reeds van 1689 (71), wat volgens hen blijkbaar onvermijdelijk was, want anders werden ze ofwel geruineerd ofwel moesten zij het "hof" verlaten (72). De verpachting van het "hof" en van de tiende bracht in die jaren dus helemaal niets op, evenmin als de boeten en de heerlijke renten.

Deze rampzalige toestand kan door een paar factoren verklaard worden. Wellicht is het "hof" ten tijde van de spilzieke en nalatige Ignatius Adourins stilaan totaal vervallen : op de perkamenten kaartrol van 1670 blijkt althans een stal verdwenen te zijn. Anderzijds hebben de pachters misschien ook geprofiteerd van de onzekere procesjaren (73). Maar veruit de belangrijkste factor was ongetwijfeld de oorlogssituatie. Een klein feitje kan dit even illustreren. Drie inwoners van Opbrakel werden in 1688 door ontvanger Maurits vander Eecken aangeklaagd, omdat ze nog 32 pond par. schuldig waren voor de aankoop in 1684 van hooi en graan. Daar de beklaagden konden bewijzen dat ze "quamen eenighe vande verkochte vruchten te verliesen vanden volcke vanden orloghe" vroegen zij aan de burgemeester en de schepenen, dat zij deze zaak in der minne zouden regelen, wat dan ook gebeurde (74).

De inkomsten van de boerderij waren dus werkelijk geringer tijdens deze oorlogsjaren en logischerwijze zullen de tienden dan ook minder hebben opgebracht. De enige opbrengsten van Ten Bossche kwamen van het Bernaertsbos, nl. van de verkoop van het slaghout of kreupelhout en van de grote bomen. In de "passeringhe" of openbare verkoop van 12 maart 1687 werden 9 loten slaghout met een oppervlakte van 803 roeden of 2 ha 46 a 58 ca verkocht voor 303 pond 10 sch. par., terwijl de "passeringhe" van 3 februari 1688 voor 10 loten met een gezamenlijke oppervlakte van

---

(71) De rekening bestrijkt maar de periode tot het einde van 88, zodat men met de inning van de tienden reeds een jaar vooruit was.

(72) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 146, f°7r°-v°.

(73) De ontvanger bleef gedurende al die jaren Maurits vander Eecken, op wie Adourins in feite weinig of geen controle had, aangezien hij bij hem in de schulden stak (zie boven, p. 15).

(74) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 111, f° 75r°-76v°.

898 roeden of 2 ha 76 a 8 ca 414 pond par. opbracht. Daarbij moest voor elk pond groot nog-eens 2 pond par. als "wijngeld" betaald worden : dit leverde voor beide verkopingen samen nog eens 119 pond 14 sch. 4 st. op (75). Op 23 juli 1687 werden 18 loten van elk 5 volwassen bomen verkocht voor 618 pond en op 9 april 1688 nog eens 29 loten van 6 bomen voor 519 pond ; deze kopen waren echter vrij van "wijngeld". De gezamenlijke opbrengst van het bos, en meteen de enige van het hele Opbrakelse bezit, bedroeg dus 1.974 pond 4 sch. en 4 penningen.

De uitgaven in de rekening, verdeeld over 33 posten, liepen op tot 2.395 pond. Het grootste deel er van, nl. 1.368 pond, ging naar de jaarlijkse belasting of ommestelling. In het voorjaar van 1687 werden 1.930 roeden of een kleine 6 ha bebost en herbebost : dit kostte ongeveer 474 pond. Voor herstellingswerken aan het hof in september 1687 werd ongeveer 100 pond betaald. Bij de administratieve uitgaven waren er twee duidelijk omschreven posten, nl. 5 % van de globale inkomsten of 99 pond voor ontvanger Maurits vander Eecken en 24 pond per jaar voor Gillis Volckaert, officier van de heerlijkheid en "bewachter vanden voorn. bosch" (76). De rekening van Courtaubois voor deze drie jaren was dus verlieslatend én omdat de inkomsten beduidend lager dan normaal waren én omdat de uitgaven - en meer bepaald de administratieve - een forse stijging kenden door de lang aanslepende openbare gerechtijke verkoping.

De geschiedenis van Ten Bossche tijdens de tweede helft van de 17e eeuw werd ten slotte nog gekenmerkt door een tweetal processen die elk met een specifiek onderdeel ervan verband hielden, nl. met het Bernaertsbos en met de helft van de grote tiende. In normale omstandigheden bracht een bunder bos minder op dan een bunder akker of weide. In de jaarlijkse "ommestelling" werd daarmee echter geen rekening gehouden en werden de bossen op dezelfde voet belast als de andere landerijen. Het protest van de grootgrondbezitters hiertegen werd uiteindelijk beloond door een

---

(75) De 252 pond en 42 pond wijngeld van de verkoop van 1 december 88 moesten pas tegen 1 oktober 89 betaald worden en konden bijgevolg niet geboekt worden. - "Wijngeld" is het recht van de heer een belasting te heffen bij bepaalde verkopingen (volgens het plaatselijk gebruik).

(76) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 146, f°10r°. - Deze Gillis Volckaert was waarschijnlijk de zoon van Boudewijn Volckaert, die eveneens officier van Ten Bossche was geweest, en die o.a. op 21 september 1650 een zekere Jan Wenckel had betrapt bij het illegaal kappen van hout. De dader werd te Aalst opgesloten en pas op 11 oktober 51 vrij gelaten (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 153 : ferrieboeken, 1650-1653, f°9r°).

koninklijk plakkaat van 16 mei 1672. Als gevolg hiervan werd te Opbrakel op de bossen, die eens en voor goed werden omschreven en vastgelegd, nl. het Bernaertsbos, het Brakelbos, de [zuidelijke] Laaistok, het Bunderken, de Groten Broek en de Heine, een "remise" of belastingsvermindering van 10 % toegestaan (77).

Deze "remise" "ter causen vande slechte bosschen" heeft men onveranderd toegestaan tot op het einde van het Ancien Regime (78), zij het niet altijd met de goedkeuring van de Opbrakelse gemeentenaren (79). Zo voerden zij een langdurig proces tegen Jaak van Laerebeke, eigenaar van het Brakelbos, de zuidelijke Laaistok en het Bunderken, dat zij evenwel bij uitspraak van de Grote Raad van Mechelen van 12 januari 1692 verloren (80). In oorlogsjaren konden de bossen echter soms meer opbrengen dan akker- en weiland (getuige hiervan de rekening van Courtaubois) en nauwelijks drie jaar later, op 9 februari 1695, werd de kwestie van de "remisen" dan ook opnieuw opgeworpen. Tijdens een bewogen openbare vergadering van burgemeester, schepenen, "poincters ende setters" en andere notabelen werd in een sociaal gemotiveerde motie vastgesteld dat "de selve bosschen syn deuchdelijcker ende prijsrijcker als de winnende landen weeden ende brouckagien" en verder dat "in dese conjoncture van orloghe bij dat de ghebruy-

---

(77) In de parochierekening van 1725 werd de "remise" van het Bernaertsbos na een onderzoek door de gedeputeerden van het Land van Aalst toegestaan : "transeat (d.w.z. goedgekeurd) volghens transactie wanof alhier copie autenticq ghesien is ende bevonden dat de selve is ghemaect naer den inhauden van sijnen majesteijts placcaet vanden 16 meij 1672" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 11 : parochierekeningen, 1720-1732, f° 197v°).

(78) Voor deze remise van de jaren 1788 tot 1795, zie R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 31 : comptabiliteit, 17e-18e eeuw, pp. 35-43, 45 en vlg., 65 en vlg., 73 en vlg., 86 en vlg., 97 en vlg., 112 en vlg.

(79) Het is helemaal niet onmogelijk dat de sluwe pastoor Antoine de la Fontaine juist wilde weten hoe groot de opbrengst van deze nieuwe regeling voor de eigenaar van het Bernaertsbos was. Daarom ging hij op 1 juli 1673 een weddenschap aan met landmeter Pieter Hoelman over de juiste grootte van het Bernaertsbos. Hierbij werd overeengekomen dat het bos binnen de acht dagen zou opgemeten worden, en dat de verliezer de metingskosten zou betalen en tevens een ton goed bier ter waarde van 14 pond zou uitschenken aan de getuigen (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 110 : wettelijke passeringen, 1670-1679, f° 172r°-v°).

(80) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 149, f°139v°-141r°. - Zie ook onze studie over **De westelijke groene gordel van Oprakel in het verleden : De Opbrakelse en en Vloesbergse bossen,** in **Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde,** XXV (1976), p. 207-208.

ckers vande winnende landen ende mersschen haerlieder landen moeten doen labeuren mesten ende saeijen ende dat die dickmaels worden ghefourragiert ende ghedistrueert daeran de voors. bosschen alhier niet en syn onderworpen", zodat "de bosschen syn ghevaveriseert" (81). Op hun verzoek aan de heren van de kasselrij van de Gentse Oudburg de "remisen" derhalve af te schaffen en zelfs "te poincten ende setten" op basis van de reële waarde en niet van de oppervlakte werd ook deze keer negatief geantwoord.

De tweede reeks processen waarin de eigenaar van het Hof-ten-Bossche betrokken was, betrof de tienden. Zoals hierboven is aangetoond (82), was de grote tiende van Opbrakel evenredig verdeeld onder de abdij van Ename en de heer van Courtaubois. Alhoewel deze tiende in het "Transport van het Land van Aalst" van 14 maart 1654 (83) een ekwivalent van 33 bunder en 6 roeden werd toegemeten, werd ze in de jaarlijkse ommestellingen maar getaxeerd op een waarde van ongeveer tweemaal 14 bunder (84). De ophaling van deze tienden werd jaarlijks verpacht aan de zgn. "tiendestickers" en met het oog hierop werd Opbrakel in een aantal wijken of secties onderverdeeld. In 1647 waren er aldus 10 wijken waarvan de eerste het hele Hof-ten-Bossche met het Westfeld omvatte ; deze eerste sectie werd in de globale pachtsom van 1.490 pond par. voor 130 pond verpacht (85). Later werd de versnippering nog groter en werden de twee helften van de grote tienden verdeeld in elk 13 wijken die aan evenveel kandidaten werden verpacht (86).

---

(81) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 147 : liquidatiën, 1690-99, f°131r°-132v°.

(82) Zie p. 6.

(83) "Transport van het Land van Aalst" : een document met de opgave van de fiscale grootte van elk dorp uit het Land van Aalst, opgesteld met het doel de belastingen om te slaan ; Opbrakel werd genoteerd met een reële oppervlakte van 647 bunder 2 dagwand 8 roeden, terwijl de tienden gelijkgesteld werden met een oppervlakte van 33 bunder 6 roeden, en de watermolen met een oppervlakte van 7 bunder.

(84) Zie de ommestellingen van 1662, 1710, 1786 (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23 : ommestellingen, 17-18e eeuw, fos 134v°, 135v° ; 183r°, 206v° ; 219v°, 228r°. - Volgens een meting van 1704 werd de waarde van de tiende vastgesteld op 26 bunder 393 roeden (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 2 : landboek hernieuwd in 1686, f°350r°).

(85) R.A. Ronse, fonds abdij Ename, nr. 84, bundel 6, stuk nr. 18.

Naast deze grote tiende werd echter ook nog een rottiende of novale tiende geheven met een waarde van 1 bunder (87) : "dat de zelve rotthiende is de thiende vande landen die eertijds bosch, mersch ofte ettynghe gheweest hebben, ende die tsedert ter culture gebrocht ofte gerodt zynde, de vruchten aldaer wassende nieuwe ofte rotthiende schuldich zyn" (88). Over deze rottiende heeft pastoor Antoine de la Fontaine in de jaren zestig een proces ingespannen tegen Agnes de Beer, douairière van Poelvoorde, die toen nog de voogdij over haar minderjarige zoon Ignatius waarnam. De pastoor die de drie vierden van deze tiende bezat, had door een contract van 22 juni 1660 het overige kwart van de douairière van Poelvoorde in pacht gekregen voor 9 jaar en tegen 15 gulden per jaar. Deze pachtsom betaalde hij evenwel niet, want intussen had hij na een onderzoek vernomen, dat deze tiende werkelijk novaal was en dat dergelijke novale tienden enkel maar geestelijken of geestelijke instellingen konden toebehoren. Het proces dat hij dienaangaande op 3 december 1663 voor de Raad van Vlaanderen aanhangig maakte en dat verschillende jaren aansleept, heeft hij uiteindelijk gewonnen : hierdoor verloren de eigenaars van Courtaubois voor goed alle rechten op deze rottiende (89).

Pastoor de la Fontaine, die in 1685 voor de duur van zijn leven van de abdij van Ename de helft van de grote tiende kreeg, heeft vanaf dat ogenblik ongeveer vijftien jaar lang tegen Opbrakel ononderbroken voor de Raad van Vlaanderen te Gent en de grote Raad van Mechelen processen gevoerd, omdat zijn tiende, die in de oorlogsjaren relatief weinig opbracht, volgens hem in de jaarlijkse "ommestelling" al te zwaar werd belast. In 1688 heeft hij d'Haene,

---

(86) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23, fos 219v°, 221r°, 225r°, 228r°. - Aldus stelde Maurits vander Eecken, ontvanger van Courtaubois, op 15 juli 1687 Joos Flameng aan als "tiendesticker", terwijl de pastoor op 8 juli van datzelfde jaar Jacques Dussong en zijn zoon Lieven aanduidde "tot het sticken vande thiende" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 156 : wettelijke passeringen, 1679-1688, f° 97r°-v°) ; op 31 juli 1698 verpachtten Pieter Vermeiren en Gillis Meert, die samen het Hof-ten-Bossche gebruikten, op hun beurt de ophaling van de helft van de grote tiende aan Jan Brootcooren (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 157 : wettelijke passeringen, 1693-1702, f° 34r°).

(87) Zie de ommestellingen van 1662, 1710, 1786. - In dit laatste jaar was deze verdeeld in vier secties (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23, fos 219v°, 228r°).

(88) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 166 : procesbundel 1700-1795, f°278r°-v° (document van 1665).

(89) Na de dood van pastoor de la Fontaine, in 1710, werd deze rottiende samen met de halve grote tiende tot op het einde van het A.R. door de abdij van Ename beheerd.

de houder van de andere helft van de tiende, in deze zaak betrokken (90), maar d'Haenes erfgenamen hebben zich blijkbaar vlug van de strijdlustige pastoor gedistancieerd ; in geen enkel document m.b.t. dit aanslepende proces werden zij immers nog vermeld (91).

Hoe heeft het Hof-ten-Bossche nu de verdere moeilijke oorlogsjaren van het einde van de 17e en het begin van de 18e eeuw doorstaan ? Marie-Anne Nieulant, weduwe Jan Baptiste d'Haene en erfgename van het hele "hof", hertrouwde met ridder Charles François Rijm, baron van Bellem. Tot aan hun dood hebben zij dat Brakels bezit rustig behouden zonder er processen rond te voeren of er hypotheken op te nemen (92). In 1716 stierf Charles François Rijm als weduwnaar en pas op 17 maart 1717, na maandenlang procederen, ging het Hof-ten-Bossche over op twee erfgenamen. Centrale figuur in deze vrij ingewikkelde erfeniszaak was wijlen Marie-Anne Nieulant die driemaal getrouwd was geweest, een eerste maal met Jan-Baptiste vander Meerssche, heer van Lendelede, van wie zij een dochter, Marie Anne Colette vander Meerssche, had, vervolgens met de voornoemde edellieden d'Haene en Rijm, welke laatste twee huwelijken kinderloos waren. De ene helft van het "hof" ging naar Marie Anne Coletta vander Meerssche die intussen gehuwd was met Alexander Augustijn vander Meerssche, heer van Baereldonck, terwijl de andere helft in handen kwam van de minderjarige Anne Marie Theresia Rijm, dochter uit het tweede huwelijk van Charles François Rijm met Anne Ferdinande vanden Eeckhaute. Beide erfgenamen werden samen in het bezit gesteld van het volledige goed Ten Bossche en van de helft van de grote tiende (93).

Sinds 1686 was, zoals al werd uiteengezet (94), het hof met de tiende verpacht aan Pieter Vermeiren en Gillis Meert. Samen hebben zij er de lastige oorlogsjaren doorworsteld ; Gillis Meert woonde op het hof zelf en Pieter Vermeiren er dichtbij in de Brakelbos-

---

(90) A. de la Fontaine en ontvanger Maurits vander Eecken lieten op 15 juni door de gewezen meier nauwkeurig alle "tiendebare" gronden opmeten (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 156, f°95v°-96r°).

(91) Deze hele procesbundel bevat ruim 200 folios (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 166, f° 244-458).

(92) Tijdens haar leven stonden deze bezittingen op haar naam, zoals b.v. in de "ommestelling" van 1697-1698 : "mevrauwe de douarriere vande heere raedt dhaene ende mevrauwe van bellem bernaerdsbosch 20 bunder 13 roeden" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23, f°14v°).

(93) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58 : leenboek van 1711 aangevuld tot 1778, f°1r°-3r°.

(94) P. 19.

straat (95). Met ingang van Kerstmis 1698 kwam het hele hof behalve 1.800 roeden en 1/4 van de tiende in handen van Gillis Meert. Op Kerstdag 1699 en 1701 moest Pieter Vermeiren de resterende 1.800 roeden, respect. het kwart van de tiende aan Meert overdragen. Deze pachtte dus vanaf 1702 het hele hof en de helft van de grote tiende van heel Opbrakel evenals nog een zevental kleine perceeltjes, alles samen een oppervlakte van 55 bunder, 3 dagwand en 58 roeden of 68 ha 69 a (96).

Dergelijk bedrijf was te groot voor één pachter, zodat drie jaren later het hof en de tiende opnieuw in twee gelijke stukken werd verdeeld onder Gillis Meert en Joos Vermeiren, waarschijnlijk een zoon van Pieter (97). In het kader van de verdere sanering van het bedrijf werden kort daarop 6 bunder, gelegen op het "Keukensvelt" en het "Doorekensvelt", en die aan het Bernaertsbos paalden, eveneens bebost. Deze aanplanting, "nieuwe planterije" genoemd, werd op kerstdag 1709 van het "pachthof" afgesplitst en na een kortstondige verpachting van drie jaar aan een zekere jonker Charles vander Meeren, vanaf 1713 samen met het Bernaertsbos door de eigenaars zelf beheerd (98). Pogingen in de jaren dertig ondernomen om voor deze 6 bunder of 7 ha 37 a nieuw bebost gebied ook de remise van 10 % te verkrijgen mislukten alle (99).

---

(95) Volgens de "ommestelling" van 23 juli 1699 m.b.t. de oogst van 1697 en van 1698 moesten betalen : "Pieter Vermeiren over syn deel van thof ten Bossche met dhilft vande thiende ende 36 roeden particulier goet tsamen 27 bunder 39 roeden" en "Gillis Meirt over syn deel van thof ten Bossche ende thiende 27 bunder 3 roeden noch een dacht. veldekens ende 2/3 van granenveldeken tot 1 dacht. 86 roeden is tsamen 27 bunder 2 dacht. 89 roeden" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23, f°7v°).

(96) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 4 : tafelboek van 1688, f°49r°.

(97) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 2 : landboek hernieuwd in 1686, fos 245v° en 350r°.

(98) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 2, f°245v°, en nr. 5 : tafelboek, 1717-1739, f°186r°. - In de "ommestelling" van 1709 moesten "Dhoirs mher Jan Baptiste dhaene" betalen voor 20 bunder en 13 roeden (d.i. enkel het Bernaertsbos) en in 1710 voor 26 bunder en 13 roeden (d.i. het Bernaertsbos samen met de nieuwe aanplanting) (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 23, f°206v°).

(99) In de parochierekening van 1737 evenals in de vorige van 35 en 36 werd de "remise" "over het thiende deel vande settynghe vande plantryen gheleghen onder dheerlyckhede van Courtoubois" geschrapt (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 13 : parochierekeningen, 1734-1739, f°295v°, en nr. 12 : parochierekeningen, 1732-1734, fos 191r°-192r°, 238v°-239r°).

Intussen werd in 1710 het hele "hof", nu nog 34 bunder 7 roeden groot, opnieuw in zijn geheel verpacht, nl. aan Joos Vermeiren, niet voor lang echter, want na een minimumtermijn van drie jaar werd op Kerstdag 1713 de jonge Jan Baptiste Carrijn, die reeds in 1712 de helft van de grote tiende in huur had gekregen, als nieuwe pachter aangesteld (100). Tijdens de volgende tientallen jaren, die voor de hele Zuidelijke Nederlanden voorspoedig waren, heeft ook het Hof-ten-Bossche rust en voorspoed gekend. De kortstondige pachttermijnen, kenmerkend voor onrustige en moeilijke tijden zijn dan immers verdwenen. Jan Baptiste Carrijn en na hem Guillelmus vanden Meerschaut hebben ononderbroken tot 1760 het hele "hof" in pacht gehad, behalve het "paxveldeken" van 900 roeden ; dit perceel van ± 2,5 ha werd van 1717 tot 1759 gebruikt door Jacques Le Leu en erfgenamen, die een hofstede op het nabijgelegen "westveld" bewoonden (101).

De eigenaars van Courtaubois en van de helft van de grote tiende tijdens deze voorspoedige jaren waren zoals gezien de heer van Baereldonck door zijn huwelijk met Marie Anne Colette vander Meerssche en Louis François, prins van Montmorency die ook de titel mocht voeren van "eersten christenen Barron van vranckerijck", gehuwd met Marie Theresia Rijm, barones van Bellem (102). Tot 1729 bleven zij de directe uitbaters van het Bernaertsbos en de nieuwe aanplanting. In dat jaar wezen "mijnheer baereledoncq en consorten" het beheer over deze bossen toe aan Dominic de Wolf, baljuw van Opbrakel (103).

---

(100) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 2, fos 245v°, 350r°.

(101) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 5 : tafelboek, 1717-1739, f°69r°-70r°, en nr. 6 : tafelboek, 1741-1771, f°138r°.

(102) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58 : leenboek, 1716-1778, f°3r°-v°.

(103) Deze zeer invloedrijke notabele, door huwelijk verwant met de rijke familie de la Fontaine en tevens baljuw van de bezittingen van de abdij van Ename, slaagde er hetzelfde jaar 1729 ook in, alle niet verpachte eigendommen van de abdij van Ename, zoals haar bossen en haar halve tiende in beheer te krijgen ; dit exploot herhaalde hij in 1739, toen hij ook nog het beheer kreeg over het Brakelbos en de (zuidelijke) Laaistok. Aldus was hij tussen 1739 en 1746 een soort rentmeester over ongeveer 140 ha of 1/6 van heel Opbrakel (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 5, fos 1v°-2v° en 9v°, en nr. 6, f°3r°-5v°).

Over de eigenaars zelf weten we zeer weinig, behalve dat ze te Gent woonden (104) en waarschijnlijk geen financiële problemen kenden. Op 21 maart 1738 leende jonker Alexander vander Meerssche, heer van Baereldonck, 400 pond groten Vlaams aan Frans Robert Maroucx, heer van Opbrakel, die in geldnood zat ; als onderpand werd in de griffie van de Raad van Vlaanderen het Brakelbos en de zuidelijke Laaistok geregistreerd (105).

Het komt dan ook als een totale verrassing over als nauwelijks een paar maanden later dezelfde Alexander vander Meerssche en zijn mede-eigenares Marie Anne Theresia Rijm, weduwe prins de Montmorency, zonder aanwijsbare oorzaak of noodzaak al hun Opbrakelse bezittingen verkopen. Op 1 en 2 juli 1738 immers verkochten voor notaris Gallant te Gent weduwe de Montmorency (bijgestaan door Joannes de Langhe) en Alexander Augustijn vander Meerssche (in naam van zijn vrouw) de halve tiende en het hele Hof-ten-Bossche, ongeveer 60 bunder groot en verpacht aan Guillelmus Meerschaut voor de som van 700 gulden, tegen een globaal bedrag van 28.000 gulden. Deze enorme som werd contant betaald (106). De koper was baljuw Dominic de Wolf die echter op 20 oktober voor de leenmannen te Opbrakel verklaarde, dat hij enkel als stroman was opgetreden in dienst van de jonkers Jan Jozef Walckiers, heer van Oostwinkel en Moerbeke, en van Antoon Walckiers (107).

---

(104) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 5, f°186r°. - In 1736 kocht Jean-Baptiste van den Meerssche, heer van Berlare en Baereldonck, en derhalve zonder twijfel een familielid van jonker Alexander vander Meerssche, het zogenaamde "Hotel vander Meersche" gelegen te Gent op de hoek gevormd door de Nederpolder en de Zandberg ; reeds vanaf 1738-39 werd begonnen met de omvorming tot een typisch XVIIIe eeuwse herenwoning (**Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur.** Deel 4 na. Stad Gent (Gent, 1976), p. 309).

(105) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 74 : wettelijke passeringen, 1736-1740, f°97r°-99r°.

(106) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 74, f°123v°-125r°. - Misschien moet de verkoop in verband worden gebracht met de kosten van de verbouwingswerken van het "Hotel vander Meersche" te Gent.

(107) Op deze zelfde dag werden Jan Jozef en Antoon Walckiers als de nieuwe eigenaars geregistreerd door het leenhof van Opbrakel (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58, f° 3v°). - Zeven dagen later bevestigden beide partijen nogmaals hetzelfde in de griffie van de Raad van Vlaanderen (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 74, f°126v°-128v°).

In werkelijkheid was Antoon Walckiers het meest geïnteresseerd in het Brakelse bezit, want het jaar daarop reeds kocht hij van Frans Robert Maroucx, heer van Opbrakel, voor 2.000 gulden of 4.000 pond par. al het hout van het Brakelbos en als bekroning van zijn strevingen wist hij zelfs op 14 maart 1740 het hele Brakelbos van ± 32 bunder en de zuidelijke Laaistok van 1.300 roeden voor 1.200 pond groten Vlaams of 14.400 pond par. van genoemde Maroucx af te kopen (108). Hoewel Antoon zich reeds heer van Courtaubois noemde, kreeg hij deze titel maar officieel op 25 juni 1740, toen Jan Jozef Walckiers, heer van Oostwinkel en Moerbeke en medekoper in 1738, ten voordele van Antoon afstand deed van al zijn rechten en aanspraken op de halve tiende "die men noemt de helftscheede vande thiende vande selve prochie" en op het hele Hof-ten-Bossche (109). Door beide aankopen bezat Antoon Walckiers naast de helft van de grote tiende (op een paar kleine percelen na) de hele zuidwestelijke hoek van Opbrakel, bestaande uit een bossencomplex van ongeveer 72 ha, een prachtige hofstede met landerijen en de titel van heer van een volwaardige en eeuwenoude heerlijkheid. Antoon die op twee jaar tijds zo maar het aanzienlijke kapitaal van ruim 40.000 gulden kon uitgeven, behoorde hoogstwaarschijnlijk tot de groep rijke fiscale ambtenaren (110). Hij spaarde moeite noch geld om een schone adellijke titel, nodig voor zijn stand, te verwerven. Door beide aankopen was hij tevens de grootste grondbezitter te Opbrakel geworden.

Lang heeft de heer van Hof-ten-Bossche van zijn prachtig domein echter niet kunnen genieten want amper zes jaar later, nl. op 2 april 1746, overleed hij in de Sint-Michielsparochie te Gent. Zijn weduwe Johanna de Pester erfde "vuyt crachte van haer contract antenuptiael" in aanwezigheid van notaris J.B. Callant en van Dominic de Wolf, aangesteld als voogd over haar kinderen, op 19 augustus de

---

(108) R.A. Ronse. O.G.A. Opbrakel, nr. 74, f°241r°-45r°. - Zie ook onze in voetnoot 80 vermelde studie over **De Opbrakelse en Vloesbergse bossen,** in **Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse,** p. 219.

(109) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 75 : wettelijke passeringen, 1740-1747, f°3r°-4r°. - Pas op 13 februari 1744 werd Antoon in het leenboek van Opbrakel officieel geregistreerd als heer van Courtaubois (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58, f°3r°-4v°).

(110) Een zekere Judocus Walckiers was tot 1730 administrateur van de vorstelijke domeinen, en de bovengemelde Joannes, heer van Oostwinkel, "comijs van s' lants impositien int quartier van Ghent" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 118 : wettelijke passeringen, 1730-1734, f°339r°, en f°365r°-66r°).

hele Opbrakelse nalatenschap (111). Kort daarop, nl. op 10 september, hertrouwde de rijke Gentse weduwe met de welgestelde ridder Hector Gabriël Falligant eveneens van Gent (112), zodat deze laatste de volgende jaren in de parochierekeningen als eigenaar van Ten Bossche werd vermeld "competerende mijn heer failligan ter causen syne geselnede mevrauw" (113).

Falligant die te Gent is blijven wonen stierf er op 14 november 1781 (114) en werd opgevolgd door een zoon uit het eerste huwelijk van Johanna Agnes de Pester, nl. Johan Jozef Walckiers, woonachtig te Brussel (115). Deze Johan Jozef Walckiers, tevens heer

---

(111) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 75 : wettelijke passeringen, 1740-1747, f° 244v°-246r°. - Het verhef werd te Opbrakel geregistreerd op 24 augustus (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 58 : leenboek, 1716-1778, f°4v°-5v°). In de parochierekening van 1747 werd de weduwe Walckiers dan ook reeds als eigenares genoteerd (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 14 : parochierekeningen, 1740-1747, f°210v°).

(112) M. Fredericq-Lilar, **L'hôtel Falligan. Chef d'œuvre du Rococo Gantois** (Brussel, 1977), p. 20. - De twee echtgenoten behoorden allebei tot die bemiddelde financiële kringen waarvan de leden in de 18e eeuw hun private fortuinen dank zij de handelsondernemingen aanmerkelijk vermeerderden. Zij lieten in 1754-55 te Gent op de Kouter het prachtige patriciërshuis optrekken dat in 1804 in handen kwam van het letterkundig genootschap bekend als "Le club des Nobles" ; deze burgerlijke vereniging heeft dit beroemde "huis Falligan" tot de huidige dag in zijn oorspronkelijke luister onderhouden, zodat het tot een van de parels van de 18e-eeuwse burgerlijke bouwkunst mag gerekend worden (Marie Fredericq-Lilar, op. cit., alsook van haar hand **Een achttiende eeuws patriciërshuis in Gent. Het huis Fallingan,** in **Maandelijkse mededelingen van de Gidsenbond van Gent en Oost-Vlaanderen**, nr. 1 van 10-1-1975, p. 12.

(113) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 30. f°173r°-v°, en nrs. 14-17 : parochierekeningen, 1740-1769. - Ook in het tafelboek van Opbrakel staan het Bernaertsbos, het Brakelbos en de zuidelijke Laaistok van 1747 tot 1771, jaar waarop dit tafelboek werd afgesloten, geregistreerd onder "myn heere falligan" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 6 : tafelboek, 1741-1771, f°273r°).

(114) Marie Fredericq-Lilar, op. cit., p. 22, alsook art. cit., p. 13.

(115) "gecompeteerd hebbende aen mijnheer faligant tot Ghent ter causen van mevrauwe syne geselnede dependerende aende heerelijckhede van courtobois alsnu competerende aen mijnheer Walckiers tot Brussel" in het kohier van onkosten van de parochie van 1782 m.b.t. de "remise" van 10 % op het Bernaertsbos (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 30, f°39v°-40r°). - Ook in het tafelboek bijgehouden van 1774 tot 1809 werd, zonder datumvermelding evenwel, Faligant van Gent vervangen door Walckiers van Brussel (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, p. 504).

van Galmaarden, was de laatste eigenaar van het Hof-ten-Bossche onder het Ancien Regime (116). Na meer dan 50 jaar echter werd het Hof-ten-Bossche weer belast met een zeer zware hypotheek. Op 6 maart 1792 gaf Walckiers al zijn Opbrakelse bezittingen als onderpand voor een lening van 100.000 gulden die hij aanging bij Catherine Remij, weduwe Jacques Devolder (117). Wellicht kan deze enorme lening in verband gebracht worden met de verontrustende gebeurtenissen in Frankrijk waar de grootgrondbezitters hun macht hadden verloren, terwijl verder de houding van dit land t.o.v. de Oostenrijkse Nederlanden alles behalve vriendschappelijk was ; bij een eventuele invasie en bezetting kon Walckiers gemakkelijk zijn persoon en geld in veiligheid brengen.

Intussen had de uitbating van het "hof" en de halve tiende tijdens de tweede helft van de 18e eeuw enige wijzigingen ondergaan. Vooreerst wisten Walckiers en na hem Falligant niet goed wat aan te vangen met de "nieuwe planterije" van 6 bunder. In tegenstelling tot het oude Bernaertsbos dat niet verpacht werd, hebben de eigenaars deze "nieuwe" aanplanting, die toen toch reeds meer dan 30 jaar oud was, broksgewijze verhuurd. In 1741 kreeg Jacques Le Leu, die reeds het "Paxveldeken" gebruikte 714 roeden van de "keukens plantereije", terwijl Antoine Henault in 1744 600 roeden van de "plantereije doorekens velt" in pacht kreeg. In 1753 en 1761 gingen beide beboste percelen naar de pachters van het eigenlijke "hof". De resterende 2 bunder en 286 roeden van de "nieuwe planterije" bleven samen met de andere bossen onverpacht (118).

---

(116) In de laatste parochierekening van het A.R., nl. die van 1794, werd hij vermeld als eigenaar van het Bernaertsbos, het Brakelbos en de zuidelijke Laaistok. Het eigenlijke Hof-ten-Bossche, deel van zijn bezit, staat uiteraard geregistreerd onder de naam van de pachter (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 20 : parochierekeningen, 1790-1794, f°8r°-v°).

(117) Bij de beschrijving van het Hof-ten-Bossche werd (doelbewust ?) een verkeerde versie gegeven. Volgende lenen werden immers in pand gegeven : het Hof-ten-Bossche van 61 bunder, het Robertsveld van 5 bunder, het "Kerckhof leen" van 3 bunder, het "heylbrouckx leen" van 6½ dagwand, verder 6 dagwand 37 roeden omvattend het "vijverken" en "ter Langherhaeghe". Deze lenen, behalve het Robertsveld dat een achterleen was van Ten Bossche en waarop Walckiers verder geen enkel eigendomsrecht kon pretenderen, waren immers alle begrepen in de 61 bunder van Ten Bossche (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 129 : wettelijke passeringen, 1790-1795, f°381r°-384r°).

(118) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 6 : tafelboek, 1741-1771, fos 4v°, 137v°, 138r°, 273r°.

Het eigenlijke Hof-ten-Bossche was tot 1760 verpacht aan Guillielmus vanden Meersschaut, die meteen de laatste pachter van het "hof" en tegelijk van de halve tiende was. In 1748 immers had ridder Falligant het "hof" van de grote tiende afgescheiden die hij van dan af zelf in beheer had genomen (119). Juist zoals voor het Bernaertsbos en het Brakelbos waar een jaarlijkse "cryee vande passeringhe" een aantal loten bomen en slaghout aan diverse personen toewees, werd de ophaling van de helft van de grote tiende die in 13 wijken verdeeld was, aan een aantal "tiendestickers" toegewezen. Zoals reeds is gezegd, werd de waarde hiervan geschat op een opbrengst van ongeveer 14 bunder land, waarvoor de heer Falligant dus vanaf 1748 zelf de belasting moest betalen. Van 1763 af echter, en dit tot aan het einde van het A.R., werd de belasting in het kader van de jaarlijkse "ommestelling" niet meer op de eigenaar van de tiende verhaald, maar rechtstreeks op de "tiendestickers" (120).

Vanden Meersschaut werd in 1761 opgevolgd door Michiel Schutyser, de laatste grote pachter van Ten Bossche onder het A.R. (121). Tot 1786 had hij het hele "hof" met een oppervlakte van ruim 45 ha in gebruik en in 1787, 1788 kreeg hij er nog eens ongeveer 10 ha bij, gelegen op de Hellekouter en de Gauwinkel (122). Schutyser

---

(119) R.A. Ronse, O.G A. Opbrakel, nr. 6, fos 138r°, 237r°.

(120) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 6, f°273r°. - Zie hoger p. 22.

(121) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 6, f°137v°-138r°. - Vermelden we terloops als pikant feit, dat deze Michiel Schuttijser in 1763, op kermiszondag, toen tevens schepen van Opbrakel, in een herberg aan de Leinstraat - vermoedelijk i.v.m. een erfeniskwestie - met zijn zuster een felle slaande ruzie had, waarvan zij enke e blauwe plekken, een kwetsuur aan het hoofd en een gebroken arm overhield en waaraan slechts door tussenkomst van de politie een einde kon gesteld worden (V. Morre, **Herbergen met een benaming te Opbrakel - voor 1914,** in **Triverius,** V (1975), nr. 4, p. 8-9).

(122) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, p. 325. - Uit een "Lyste ofte denombrement der hoornbeesten bevonden binnen de prochie van Opbraecle ingevolge en in uytwerckinge vande ordonnantie vande raede in Vlaenderen vanden 15 january 1772" blijkt het Hof-ten-Bossche de grootste veestapel van Opbrakel te bezitten : "Ten hove van Sr. Michiel Schutyser op het hof ten bossche ten westen aende kercke als vooren bevonden thien melckcoeijen te weten seven bonte twee vaille ende een swarte blaere voorst vier veirsen dry witte ende een roode bonte staende in eenen stal ten westen aend woonhuijse gebauwt jegens het waegenhuys ofte poorte" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 7). - Zie ook V. Morre, **De hoornveetelling van 1772 te Opbrakel,** in **Triverius,** V (1975), nr. 2, p. 10.

heeft deze nieuwe landerijen in pacht genomen, omdat hij wist dat hij het Hof-ten-Bossche in de toekomst niet zou behouden. Dit gebeurde inderdaad in 1789 en terzelfdertijd veranderde de wijze van verpachten van de hoeve grondig. Van de ruim 37 bunder, die tot dan toe steeds één gezamenlijke landbouwexploitatie hadden gevormd, werden er nu slechts 20 bunder en 2 dagwand samen met het erf in pacht gegeven aan Louis Cosijns. De overige kleine helft - toch nog ruim 20 ha groot - werd bijna volledig in kleinere percelen verdeeld en aan 11 verschillende personen verpacht (123). De resterende 6 bunder 2 dagwand en 63 roeden "uyt het goet ten bossche brouckagie" bleven onverpacht in de handen van de eigenaar Johan Jozef Walckiers (124). Hij bezat rechtstreeks en onverpacht, naast het grote Brakelbos van 32 bunder 2 dagwand en 42 roeden, ook nog het Bernaertsbos van 20 bunder en 13 roeden, en 386 roeden uit de "nieuwe planterye" (125).

Louis Cosijns, die natuurlijk gehoopt had het hele "hof" te kunnen pachten, kreeg van de eigenaar toch een mooie compensatie. Deze liet immers in 1790-91, zoals blijkt uit een gedenksteen in de voorgevel aangebracht, tegenaan de gevel van het oude woonhuis, een veel ruimere woning optrekken, die tot op de huidige dag - natuurlijk met verbouwingen en moderniseringen - als woonst van het indrukwekkende Hof-ten-Bossche is blijven dienst doen.

Blijkbaar was er een wel bepaalde reden waarom Walckiers zijn hofstede, die eeuwenlang aan één, hoogstens twee pachters verhuurd werd nu plots de pacht onder twaalf personen ging verdelen. Tijdens de regering van Maria Theresia en van Jozef II werd in Vlaanderen het landbouwareaal immers fel uitgebreid door het in cultuur brengen van de zgn. "velden" of droge en zanderige streken, het droogleggen van polders en het rooien van bossen. Ook in Opbrakel is het uitzicht van de beboste zuidwestelijke hoek tijdens het laatste kwart van de 18e en verder nog in de eerste jaren van de 19e eeuw grondig veranderd door een grootscheepse ontbossing. Voor dit zware labeur moest men in die tijd natuurlijk een beroep kunnen doen op een behoorlijk aantal arbeidskrachten.

---

(123) Augustinus Ramsdam kreeg 200 roeden, Hendrik Hoebeke eveneens 200 roeden, Jacobus Ockerman en Rochus Ramsdam elk 1 bunder, Frans Henau 900 roeden (het Paxveld), Adriaan Hoebeke 758 roeden, Jacobus Henau 300 roeden, Pieter Gysselynck 100 roeden, Jozef Vereecken 400 roeden, Laureins Buez 200 roeden en Lucas van Malderghem eveneens 200 roeden (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170 : tafelboek, 1774-1809, p. 325).

(124) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, pp. 325, 504.

(125) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, p. 504. - Ten slotte verpachtte Walckiers ook nog, zoals hierboven vermeld, de helft van de grote tiende.

Deze konden aangeworven worden door middel van pachtcontracten. We hebben weliswaar geen enkel dergelijk pachtcontract, maar we mogen als een zekerheid aannemen, dat de 12 pachters eerder een geringe pachtsom moesten betalen ; de lagere opbrengst werd dan gecompenseerd door de hulp die de pachters boden bij het ontbossen van een groot stuk van het Bernaertsbos (126).

In 1794 eindigde dan voor de Zuidelijke Nederlanden definitief het Ancien Regime met zijn ingewikkeld en eeuwenoud stelsel van heerlijkheden en lenen. We kunnen hier dan ook, terugblikkend op deze periode, de vraag stellen wat het bezit van het Hof-ten-Bossche of "Courtaubois", na de hoofdheerlijkheid de grootste heerlijkheid van Opbrakel, specifiek voor de eigenaars betekend heeft. Naast de reële opbrengst van de jaarlijkse pachtsommen en van de verkoop van het hout kleefde aan het bezit van Ten Bossche een heerlijke of adellijke titel - waarschijnlijk in sommige kringen de hoogste betrachting - en een aantal heerlijke rechten die wellicht de ijdelheid van de bezitter konden strelen, maar die verder door de tijd volledig achterhaald waren en soms meer last dan baat opleverden. Zo bracht het bezit van het Robertsveld, een achterleen van 5 bunder land "vol relief" weliswaar een vergoeding op bij elk "verhef", nl. 10 pond par. bij vererving en de 10e penning bij verkoop (127), maar anderzijds moest het leenhof van Courtaubois telkens geraadpleegd worden en zijn instemming betuigen bij elke verpanding van het Hof-te-Fransbeke, waarvan het achterleen deel uitmaakte (128).

Tijdens de Franse periode, waaruit relatief weinig documenten overgebleven zijn, is het Hof-ten-Bossche - zonder de halve tiende, daar het tienderecht was afgeschaft - zoals alle andere grote Opbrakelse bezittingen van eigenaar veranderd. De nieuwe eigenaar van praktisch de hele zuidwestelijke hoek van Opbrakel werd de jonge Gentse burger Thadée van Sacegem, later ook heer van

---

(126) Zie verder, p. 34-35.

(127) Aldus deed Charles Droesbeke in naam van Hendrik Christiaan Diu, heer van Blaasveld en van Fransbeke, op 18 mei 1784 verhef van het Robertsveld voor Adriaan Moreels, baljuw van Courtaubois (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 105 : staten van goed, 1783-1784, f°201v°-203r°).

(128) Bovendien bestond nog lange tijd verwarring of het "Bosscheveld" dan wel het Robertsveld het bewuste achterleen was (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 150, fos 113r°-115r°, 145v°-146v° ; nr. 71 : wettelijke passeringen, 1710-1719, f°131 v°-133r°).

Maarke (129). Ten laatste in 1805 had hij het hele Hof-ten-Bossche met het Bernaertsbos, alsook het Brakelbos met de zuidelijke Laaistok verworven, welk bezit hij verder nog wist af te ronden door de aankoop van bijna het volledige Hedeken (130). Aldus bezat van Sacegem 119 ha 77 a 3 ca (131) in één stuk, waarvan 70 ha 63 a 88 ca van ouds tot zeker in 1774 bebost waren gebleven (132).

Intussen echter had rond de eeuwwisseling de hierboven besproken ontbossing reeds duidelijke sporen in het landschap nagelaten, niet enkel van de Laaistok en het Hedeken (133), maar vooral van het Bernaertsbos. Het meest noordelijke deel ervan, dat tot aan D'Hutte reikte en een brede strook ten westen van het "hof" was immers reeds grotendeels of volledig gerooid. In 1805 en in 1807 kreeg Louis Cosijns, pachter van de boerderij, dan ook deze nieu-

---

(129) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 169 : **Opbrakelse Mengelingen. Aantekeningen aangaande de Geschiedenis van de gemeente Opbrakel door J.B. Van Loo** (handschrift van 1877), p. 48-50. - Deze telg van het befaamde Gentse geslacht van Saceghem bewoonde de prachtige herenwoning "Huis van Saceghem", thans Koninklijk Atheneum West gelegen te Gent in de Drabstraat nr. 40 (**Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur.** Deel 4 na. Stad Gent, p. 83-86).

(130) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, pp. 503, 504, en M.G.A. Opbrakel, nr. 194 : kadastrale legger van 1811, p. 155. - Zie ook onze bovenvermelde studie over **De Opbrakelse en Vloesbergse bossen,** in **Annalen Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse,** p. 224-25.

(131) De landerijen van het Hof-ten-Bossche hadden een oppervlakte van 49 ha 13 a 15 ca, terwijl het Bernaertsbos 24 ha 61 a 99 ca, het Brakelbos 40 ha 6 a 19 ca, de Laaistok 4 ha 32 ca en het Hedeken 1 ha 95 a 38 ca groot waren.

(132) Hierin is de "nieuwe planterije" niet begrepen, omdat ze, zoals gezien, een jongere aanplanting was, terwijl we bovendien niet zeker weten of de 6 bunder grote aanplanting bos is gebleven : in 1744 immers bezat Faligant slechts 386 roeden uit deze "planterije" die toen nog 1086 roeden groot was, terwijl de overige 1.314 roeden (6 bunder is gelijk aan 2.400 roeden) samen met het "hof" aan Schutijser verpacht waren (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, pp. 325, 504).

(133) Het Hedeken, een bos van ongeveer 2 ha op het uiteinde van de Brakelbosstraat en tegenaan het Brakelbos gelegen, werd eveneens op het eind van de 18e eeuw door een achttal personen, die elk een stuk in pacht hadden gekregen, gerooid, terwijl ten noorden palend aan het Hedeken ook het grootste deel van de zuidelijke Laaistok, nl. 2 ha 76 a 66 ca van de 3 ha 99 a 62 ca, in cultuurland herschapen werd. - Zie onze reeds geciteerde studie over **De Opbrakelse en Vloesbergse bossen,** p. 223-24.

we landerijen in gebruik (134), zodat het Bernaertsbos, dat van Sacegem niet in pacht had gegeven, maar voor zichzelf behield, in 1807-1811 geslonken was tot 12 bunder en 393 roeden ; de niet verpachte "nieuwe planterije" had toen onder de benaming "Goet ten Bossche Bosch" nog een oppervlakte van 3 bunder en 100 roeden (135).

Als een eerste basis van het nieuwe kadaster, dat krachtens een keizerlijk decreet van Napoleon overal op uniforme en wetenschappelijke wijze moest opgemaakt worden, werd het jongste landboek van Opbrakel, dat van kort voor 1774 dateerde, in 1811 vernieuwd (136). Hierin staat het Hof-ten-Bossche nog als één geheel beschreven : "over het pagtgoet groot onder landen, meersch ende Bosch zoo verre het selve aen een angt sonder den bernaersbos groot int geele 16.007 roeden "in handen van "monsieur van Saceghem propriétaire à Gand". De tuin en het erf hadden een oppervlakte van 150 roeden of 4.611 m2 en het woonhuis was net zoals het kasteel van Opbrakel van de eerste klasse (137). De toestand van het Bernaertsbos werd hierin heel duidelijk omschreven : van de 8.013 roeden "over den Bernaertsbos" gelegen op de Pottelberg waren 2.800 roeden of 7 bunder (= 8,6 ha) in cultuur gebracht, zodat het resterende bos nog 5.213 roeden of 16 ha 2 a 47 ca groot was (138).

In 1812 werd dan voor het eerst heel Opbrakel nauwkeurig gekadastreerd, niet meer per hoeve, maar per perceel (139). Het erf met de gebouwen van Ten Bossche was 1.554 m2 groot en daaraan paalden een tuin van 932 m2 en een boomgaard van 7.128 m2.

---

(134) "1805 uyt Bernaerts bosch over mynheer van Sacegem tot 6 B ; 1807 uyt Bernards Bosch over Van Sacegem 4 B - 95 Roeden" (R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, p. 298).

(135) R.A. Ronse, O.G.A. Opbrakel, nr. 170, p. 503. - Naast Cosijns bewerkten een aantal andere pachters toen nog de resterende stukken van Ten Bossche, nl. Rochus Ramsdam 900 roeden, Rochus d'Haese 1.408 roeden, en Augustinus d'Haese 400 roeden (ibidem, pp. 362, 386, 481).

(136) R.A. Ronse, M.G.A. Opbrakel, nrs. 194 : kadastrale legger van 1811 en 195 : kadastrale legger van 1811-15. - Over dit kadaster en zijn voorlopers in de Franse tijd, zie o.a. het interessante artikel van J.-P. Challe, **Het oorspronkelijk kadaster en zijn gebruik** in het tijdschrift **Pro Cicitate** van het Gemeentekrediet van België, nr. 105, juli 1973.

(137) R.A. Ronse M.G.A. Opbrakel, nr. 194, p. 189, nr. 927 ; nr. 195, p. 145, nr. 937.

(138) R.A. Ronse, M.G.A. Opbrakel, nr. 194, p. 189, nr. 928 ; nr. 195, p. 145, nr. 938.

(139) R.A. Ronse, M.G.A. Opbrakel, nr. 196 : kadastrale legger, 1812-1822, en nr. 197 : kadastrale legger, 1818-1832.

Aan de overkant van de straat vlak tegenover het "hof" stond een klein huisje op een lapje grond van 124 m2. De landerijen van Ten Bossche, samen 52 ha 17 a en 60 a bestonden uit ruim 36 ha akkerland en slechts 8 ha weiland. De "nieuwe planterije" was toen een perceel bos van 4 ha 2 a 17 ca, terwijl het Bernaertsbos, in drie ongelijke percelen verdeeld, nog een oppervlakte besloeg van 18 ha 10 a en 83 ca. In vergelijking met de 8.013 roeden of 24 ha 63 a 19 ca van voor 1774 betekent dat dus een inkrimping van dit bos rond de eeuwwisseling van ruim 6½ ha (140).

De Gentse rentenier Thadée Joseph van Sacegem - aan wie de Sassegembeek haar naam ontleend heeft - is tot aan zijn dood in 1855 eigenaar gebleven van 120 ha grond te Opbrakel, in één blok, gelegen in het zuidwesten van Opbrakel aan de grens met Vloesberg en waarvan ongeveer de helft bebost was (141). In deze prachtige bossen kwam de eigenaar met zijn Gentse burgers-vrienden natuurlijk graag wandelen en ook jagen. Om dit laatste genot te verzekeren mocht er door de arme bevolking niet te veel gestroopt worden. Met het oog op de bewaking van en de zorg over zijn drie Opbrakelse bossen, nl. het Brakelbos met een oppervlakte van 43 bunder 53 ellen 46 roeden, het Bernaertsbos van 14 bunder 97 roeden en 21 ellen, en het Hondsbroek van 2 bunder 61 roeden 38 ellen, kreeg van Sacegem op 1 augustus 1827 van Baron de Steenhault, Administrateur der Domeinen, Waters en Bossen, te Gent, de toelating om twee boswachters aan te stellen ; op 17 augusus werd te Oudenaarde de benoeming van Johan Baptist en van Livinus De Lange in deze functie geregistreerd (142).

---

(140) R.A. Ronse, M.G.A. Opbrakel, nr. 196, pp. 26, 46, en nr. 197, p. 46-47. - Het erf met de gebouwen en de boomgaard hebben er de perceelnummers 1852-54, de nieuwe planterij nummer 1872, het akkerland gewonnen op het Bernaertsbos nummer 1873 en het Bernaertsbos zelf de nummers 1874 (25 a 40 ca), 1875 (14 ha 91 a 6 ca) en 1876 (2 ha 94 a 37 ca).

(141) Hiermee was hij de tweede grootste grondbezitter in deze gemeente na de eveneens Gentse familie Maes-Malfait. In 1848 bedroeg het kadastraal inkomen van Malfait in Opbrakel immers 8.121 fr., dit van van Sacegem 6.310 fr., dit van baron van den Bogaerde 4.812 fr., dit van Emile de Mulle 3.228 fr. en dit van Herry-Vispoel 3.076 fr. (R.A. Ronse, M.G.A. Opbrakel, nr. 206 : dubbels van de kohieren van de grondbelasting, 1848, pp. 3, 6, 9, 15).

(142) De aanstellingsakte is in het bezit van de familie De Lange. - Met hun ouders hebben de twee broers De Lange hun intrek genomen in de beste en wellicht de enige overgebleven woning die van Sacegem op het Hedeken vlak bij het Brakelbos bezat en waar later "de Sergeant" zou opgetrokken worden.

In de jaren dertig werd door nieuwe opmeting en een nieuwe kadastrale indeling de basis gelegd van het huidig kadaster ; hierbij aansluitend werden per gemeente de nieuwe kadastrale plans getekend, die een beeld geven van het landschap uit het midden van de vorige eeuw. De noordelijke kouters van het Hof-ten-Bossche, gedeeltelijk ontstaan door rooiing van het Bernaertsbos werden doormidden gesneden door de nieuwe rijksweg naar Ronse, die in 1846 werd aangelegd. Door de nieuwe percelering werd ook de eeuwenoude indeling van de bossen in Brakelbos en Bernaertsbos opgeheven. Het Brakelbos liep nu door ten noorden van de Sassegembeek tot voorbij de huidige Laaistokstraat. Dit "nieuwe" Brakelbos, dat ook aan de zuidoostelijke rand een deel van de zuidelijke Laaistok had opgeslorpt, had in 1835-1855 niettegenstaande de rooiingen nog steeds een oppervlakte van 57 ha 6 a 80 ca, wat in vergelijking met het bosbestand in 1812 een verdere inkrimping betekende met ruim 4 ha. Van de "nieuwe planterije" bleef enkel nog het Hondsbroek over, een perceel bos van 2 ha 60 a gelegen tussen het "hof" en de nieuwe bestrate weg. Merken we ten slotte in verband met de bewoning nog op, dat het huisje vlak tegenover het erf van Ten Bossche toen niet of niet helemaal was afgebroken, maar niet meer als woonhuis dienst deed en dat een kleine boerderij werd gebouwd langs de Laaistokstraat niet ver van de Sassegembeek (143). Behalve het doorsnijden bij de aanleg van de nieuwe weg werd het rustige landelijke karakter van deze mooie hoek van Opbrakel helemaal gevrijwaard en bleef het Hof-ten-Bossche prijken te midden van zijn mooie kouters.

Steunend op de nieuwe kadastrale gegevens konden we vanaf 1835-45 tot op de huidige dag de eigendomsoverdrachten gemakkelijk volgen (144). In 1855 werd het hele domein van van Sacegem, nl. het "hof", de landerijen, de bossen en het boerderijtje aan de Laaistokstraat evenals de woning op het Hedeken verkocht aan Jan-Baptist Rombaut, notaris te Nederbrakel. Bij zijn dood in 1873 ging

---

(143) Op de kadastrale kaart de perceelnummers 52, 53, 54.

(144) De primitieve en de moderne kadastrale plans en leggers hebben we, dank zij de bereidwilligheid van gemeentesecretaris A. D'Haeyer en Mw. E. Kemps-Roos, gemakkelijk kunnen raadplegen in het gemeentearchief van Brakel en verder in het archief van de provinciale dienst van het kadaster te Gent. Wij danken hier dan ook het hoofdbestuur van het kadaster te Brussel dat ons toelating heeft gegeven zijn archief te raadplegen, alsook de gewestelijke directie van het kadaster te Gent voor haar dienstvaardigheid en de met grote bereidwilligheid toegestane faciliteiten en ten slotte de heren R. Denijs en A. Van Oortegen die ons hierbij zeer behulpzaam zijn geweest.

alles naar zijn weduwe Celine Roossens die reeds onder eigen naam bijna 6 ha waaronder de noordelijke Laaistok en een tweede boerderijtje dichtbij de snijding van de Sassegembeek en Laaistokstraat had opgekocht ; hierdoor werd het bezit in handen van de familie Rombaut-Roossens verder afgerond.

Bij haar overlijden in 1885 verbrokkelde dit indrukwekkende bezit, 136 ha 99 a en 60 ca groot, voor goed ten gevolge van de verdeling onder haar drie kinderen : Elisa Marie Julie Rombaut, weduwe Ernest Allard-Rombaut, van Brussel kreeg 36 ha 65 a 20 ca, nl. het grootste deel van het Brakelbos samen met de hele Laaistok en het Hedeken ; Arthur Rombaut, notaris te Gent, erfde 23 ha 14 a 90 ca landerijen, terwijl het grootste stuk, nl. het eigenlijke Hof-ten-Bossche met de meeste kouters en weiden, het deel van het Brakelbos ten noorden van de huidige Laaistokstraat evenals het Hondsbroek, samen 51 ha 6 a 20 ca in handen kwam van ingenieur Eugene Rombaut-Minette, woonachtig te Elsene.

Na verdere erfenissen en verkopingen in de loop van de 20e eeuw zijn een aantal kleinere randpercelen met de huizen die erop gebouwd werden eigendom geworden van verscheidene lokale bewoners. Ook de eigenlijke bossen zijn van eigenaar veranderd. De twee schoonzoons van weduwe Ernest Allard-Rombaut, artilleriekapitein Didier-Allard uit Luik en advocaat De Prelle de la Nieppe-Allard uit Brussel, verkochten eerst in 1924 hun deel van het Brakelbos en een klein stuk van de noordelijke Laaistok, samen ruim 28 ha groot, aan de Parijse immobiliënmaatschappij Bernheim, die dit Opbrakels bosbezit in 1928 verder verkocht aan de C.O.O. van Oudenaarde, en in 1925 het resterende deel, nl. het Hedeken met de "Sergeant", de zuidelijke Laaistok en het grootste deel van de noordelijke Laaistok aan de familie De Lange die er tot op de huidige dag eigenaar van gebleven is. De andere 25 ha van het Brakelbos kwamen in 1920 door verdeling in handen van Paul Van Cleemputte-Bernaeyge van Overboelare en in 1929 door verkoop in het bezit van Maurits Cauchie-Soyez, handelaar te Deux-Acren, die ze in 1931 verder verkocht aan Edouard Dupuis-Van de Maele, nijveraar van Ollignies. In mei 1951 wist de C.O.O. van Oudenaarde ook dit deel te verwerven, waardoor het gehele Brakelbos, ruim 52 ha groot, haar eigendom is geworden. Het stuk ten noorden van de huidige Laaistokstraat 4 ha 33 a groot, was intussen in 1920 reeds gerooid, terwijl het afzonderlijk gelegen Hondsbroek van 2 ha 6 a in 1932 in weiland werd herschapen (145). Hierdoor verdwenen de

---

(145) Volgens boven genoemde lokale vorser Victor Morre werden beide bossen vroeger gerooid, het Hondsbroek helemaal op het einde van W.O. I, nl. in 1918, en het perceel bos ten noorden van de Laaistokstraat zelfs nog vóór 1900.

laatste restanten van de beboste zuidwestelijke hoek van Opbrakel ten noorden van de huidige Laaistokstraat.

Het eigenlijke Hof-ten-Bossche, dat door de verkoop van ± 6 ha randpercelen in 1918 en 1919 geslonken was tot ongeveer 45 ha bleef tot 1951 eigendom van de weduwe en daarna van de kinderen Rombaut-Minette. Bij de grote verkoop in dat jaar kwam dan, op een paar percelen na, het hele "hof" in handen van de familie Backaert-De Croo afkomstig van Michelbeke die het nu nog bezit, het ook bewoont en het "bedricht".

Zo zijn we nu op de huidige dag beland en tot besluit kunnen we enkel maar de hoop uitdrukken, dat deze prachtige hoek van Opbrakel en van de Vlaamse Ardennen, alsook het indrukwekkende Hof-ten-Bossche, waarvan bepaalde delen nog uit de 17e eeuw dateren, zorgvuldig en ongeschonden door het zich steeds uitbreidende net van autowegen, ontzien zou worden en bewaard mag blijven als een stille getuige van een tot in de Middeleeuwen opklimmende brok geschiedenis van onze gemeente.

S. De Lange

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux Acaciastraat 7, 9300 Aalst
Beheerder : G. Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60.19.04
Redaktiesekretaris : J. de Brouwer, 9330 Dendermonde (Sint-Gillis)
Tel. (052) 21.48.27
Recensie en toezending van ruilnummers :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 63.30.80
Bestuursleden : B. Boel - S. De Lange - L. De Rijck - L. Robijns - Cl. Uyttersprot - A. Van Lil

---

Het tijdschrift wordt uitgegeven met de steun van het Rijk en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Prijs voor het jaarabonnement :

Voor leden : 300 fr, steunende leden : 500 fr. en ereleden : 1.000 fr., te storten op postrekening nr. 000-0586911-61 "Land van Aalst", Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

Bestellingen van jaargangen en losse nummers bij de heer Luc De Rijck, D. De Wolfstraat 18, 9300 Aalst, na voorafbetling op voornoemde postrekening van 60 fr. per enkel nummer, 120 fr. per dubbel nummer en 350 fr. voor een volledige jaargang.

INHOUD VAN NUMMER 1 - 1978

S. DE LANGE — Het Hof-Ten-Bossche 1

Met steun van het Ministerie van Vlaamse Kultuur en van de Kulturele Raad van de Provincie Oost-Vlaanderen.

Verantw. uitgever : J. De Brouwer - 9430 Sint-Gillis Dendermonde

Druk. S.V. SPES - Tel. (053) 70.17.11 (196)
Reymeersstraat 13 - 9310 Lede